

autem haud quaquã. Sed vide quot verba Daniel hoc loco inculcet idem significãtia: Peccauimus, inquit, iniquitatem fecimus, impiè egimus, & recessimus & declinauimus à mandatis tuis ac iudicijs. Vbi iudicia & mandata pro eodem accipiuntur. Figura est schesis onomaton.

Pfal. 106. Ea utitur Dauid psalmo. 106. cum ait: Peccauimus cum patribus nostris, iniuste egimus, iniquitatẽ fecimus. Et *Esaia.* capite primo: Væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filijs sceleratis.

¶ *Non obediuimus seruis tuis prophetis.* Hi concionabantur, nuntiabant Dei verba: populum instruebant sermone & exemplo vitæ, & ad virtutem excitabant. Et quia non solùm differebant de virtute, sed in eius actiones incumbabant, serui Dei hoc loco meritò vocantur. Nam concionatores qui bene docent, sed malè viuunt, similes sunt tabulæ ludi latrunculorum diuisæ in domos, alias candidas, alias nigras. Actiones quas docent, sunt domus candidæ, in quas verò

Simile. incumbunt, nigræ. Eorum vita cum doctrina coniuncta est pellis tigridis, maculis cãdidis tetrisque distincta. At cum debent imitari, de quo ait capite primo

Act. 1. Actorum apostolorũ diuus Lucas: Cœpit Iesus facere & docere. Quippe vt ait *1. Cor. 4.* diuus Paulus in priore ad Corinthios capite quarto: Non in sermone est regnum Dei, sed in virtute. At multi qui alios docent, ita se labibus contaminant, vt cum eorum vita mirabiliter pugnet oratio.

Simile. Quemadmodum tabula diuersorij inuitat transeuntes ad hospitium peropportunum, vt declinantes aeris iniurias se intus recipiant, cum illa perpetuò sit foris suspensa in aere, æstibus, pluuijs, &

procellis obnoxia: sic multi alios hortantur ad virtutem, & gloriam rectè factorum, cum ipsi sint vitijs contaminati, omniq̃ue vera gloria destituti. Dauid *Pfal. 118.* prius petebat à Deo probitatem, quàm scientiam, cum diceret: Bonitatem, & disciplinam, & scientiam doce me.

¶ *Tibi domine iustitia, nobis autem cõfusio faciei.* Hoc est tu domine es iustus, & ipsa iustitia, nos autẽ erubescens pœnas nostris sceleribus debitas persoluimus. Tibi tribuẽda est iustitia, nobis autẽ iusta castigatio. Confusio faciei idẽ est quod pudor pœnæ, & ignominia: vt psalmo. 43. *Pfal. 43.* Tota die verecundia mea contra me est: & confusio faciei meæ cooperuit me. Hæc Danielis verba poteris videre capite primo *Baruch.*

¶ *Viro Iuda, & habitatoribus Ierusalem.* Hoc est, tribui Iuda & Benjamin cum Hebræis aliarum tribuum, qui in vastitate Samariæ per Assyrios confugerunt ad urbem Hierosolymam. Et omni Israël, id est decem tribubus, quæ fuerunt in Assyriam translatae, vnde nunquam ad Samariam, vbi habitauerant, redierunt. Ierusalem est nomen Hebræum, & significat pacis visionem. Ob eam causam *Eucherius* libro secundo in *Genesis* reprehendit *Egesippum* asserentem constare Ierusalem ex Græco & Latino idiomate. Samaria etiam nomen est Hebræum, quod ab Hebræis dicitur Sameron & Semron: & significat custodiam & adamantem. Est igitur sensus. Tã duabus tribubus, quàm decẽ est confusio: & omnibus deniq; Hebræis tã propinquis, quàm remotis. Decẽ tribus fuerunt euersæ per Assyrios, duæ verò per Babylonios: nam duo illa regna nimirũ Assyrium & Babylonicũ erant diuisa: sed postea

postea fuerunt coniuncta: & ex duobus vnum coagmentatum, quod Babylonicum appellatur.

¶ *Tibi autem domino Deo nostro misericordia & propitiatio.* Scilicet est. Paulò ante dixerat: Tibi domine iustitia: nunc ait:

Tibi domine misericordia. Quem appellauit iustum, nunc appellat misericordem. De eo ait diuinus vates psal. 114. Misericors dominus & iustus: & Deus noster miseretur. Vnde principes, & qui reipublice tenent gubernaculum, daturi operam sunt, vt iustitiam cum misericordia coniungant: iuxta illud Prouerbiorum capite. 21. Qui sequitur iustitiam & misericordiam, inueniet vitam, iustitiam, & gloriam. Quemadmodum ex duobus odoramentis moscho & ambaro efficitur suavis pastillus: sic ex iustitia & misericordia conflatur admirabilis compositio & confectio.

¶ *Quia recessimus à te.* Id est, quia in te peccauimus: peccare enim est à Deo recedere. Hac verba possunt etiam verti ex Hebræo: Quamuis recesserimus à te. Ac si dicat: Non est cur desperemus: nam etsi legem tuam violauimus, magna tamen est misericordia tua.

¶ *Et stillauit super nos maledictio & detestatio.* Non totam in nos iram effudisti, quam sustinere non possemus: sed sensim nos puniisti guttis & stillis furoris tui, vt correcti ad te conuerteremur. Vel ideo ait: stillauit, quia omnis poena huius vite est veluti stilla ad mare cum æterna poena comparata. Et quia poena quam nobis infligit Deus, vt conuertamur ad illum, ex eius misericordia & mansuetudine dimanat, est profectò dicendum, magnam esse Dei iram aduersum nos, cum nobis non irascitur. Id intelligebat Dauid, cum di-

cebat. 9. psal. Exacerbauit dominum peccator, secundum multitudinem iræ suæ non quæret. Quando Deus ad iram incitatus ab impio, eum non quærit, nec punit, sed relinquit, tunc multitudinem iræ suæ ostendit. Id voluit ille significare, cum apud Ezechielé capite. 16. has voces emisit: Requiescet indignatio mea in te, & auferetur zelus meus à te: & quiescã, nec irascar amplius. Hoc est, summo hoc supplicio te afficiã, quod te modò non castigabo, vt te æterno supplicio castigem. Quemadmodum qui in arcu sagittam tenet, quò magis ad se flectit funiculum, eò durius percutit: sic Deus quato longius differt flagella, tato durius punit. Patientia eius est grauissima poena, summaque animaduersio. Ideo dicebat Ieremias capite. 15. Noli in patientia tua suscipere me. Ac si diceret: Noli me domine vita priuare tempore humanæ prosperitatis, quando tu veluti mei oblitus me reliqueris, & à me castigationem auerteris. Vt agricola non percutit terram aratro, quam scit nullas esse obsterilitatem fruges effusuram, sed quam scit esse frugiferam: sic Deus impios sæpe in hac vita finit impunitate gaudere: pios autem calamitatibus premit & percutit, ex quibus vbertas frugum provenit, & vera gloria efflorescit. Calamitas comparatur cum mari: iuxta illud psalmodographi: Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me. Sed vt in mari inueniuntur pretiosæ margaritæ: sic in calamitate innumerabilia bona: illis presertim, qui ad Deum toto animo confugiunt, quos nullæ possunt ærumnæ à virtute dimouere, & ab incepto honestatis cursu retardare. Huiusmodi erat Daniel, qui ait: Et stillauit super nos maledictio & detestatio, quæ scripta est

Deut 27 & 28. in libro Mofi. Hoc est in Deuteromio capite. 27. & 28. vbi maledictiones suppliciorum & pœnarū in eos scriptę sunt, qui legem Dei violarent: & benedictiones in eos, qui illam custodirēt. Quę postea prolatae sunt in monte Gazerim & Hebal. Pro, & detestatio, habent Septuaginta, & post eos Pagninus, & iusiurandum. Nam cū iuramus solemus dicere: Si ita non est, veniat super me intolerabilis calamitas. Ex quo effectum est, vt detestatio, & execratio, & calamitas pro eodem accipiantur.

C *Et statuit sermones suos, quos locutus est super nos, & super principes nostros, qui iudicauerunt nos, vt superinduceret in nos magnum malum, quale nunquam fuit sub omni caelo, secundum quod factum est in Ierusalem. Sicut scriptum est in lege Mofi: omne malum hoc venit super nos: & non rogauimus faciem tuam domine Deus noster, vt reuerteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem tuam. Et vigilauit dominus super malitiam: & adduxit eam super nos: iustus dominus Deus noster in omnibus operibus suis, quę fecit: non enim audiuimus vocem eius. Et nunc domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus. Domine in omnem iustitiam tuam auertatur obsecro ira tua, & furor tuus à ciuitate tua Ierusalem, & a monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum Ierusalem & populus tuus opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum. Nunc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui, & preces eius: & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum, quod desertum est, propter temetipsum. Inclina*

Bar 2. Exod. 15

Et statuit sermones suos, quos locutus est super nos, & super principes nostros, qui iudicauerunt nos, vt superinduceret in nos magnum malum, quale nunquam fuit sub omni caelo, secundum quod factum est in Ierusalem. Sicut scriptum est in lege Mofi: omne malum hoc venit super nos: & non rogauimus faciem tuam domine Deus noster, vt reuerteremur ab iniquitatibus nostris, & cogitaremus veritatem tuam. Et vigilauit dominus super malitiam: & adduxit eam super nos: iustus dominus Deus noster in omnibus operibus suis, quę fecit: non enim audiuimus vocem eius. Et nunc domine Deus noster, qui eduxisti populum tuum de terra Aegypti in manu forti, & fecisti tibi nomen secundum diem hanc, peccauimus, iniquitatem fecimus. Domine in omnem iustitiam tuam auertatur obsecro ira tua, & furor tuus à ciuitate tua Ierusalem, & a monte sancto tuo. Propter peccata enim nostra, & iniquitates patrum nostrorum Ierusalem & populus tuus opprobrium sunt omnibus per circuitum nostrum. Nunc ergo exaudi Deus noster orationem serui tui, & preces eius: & ostende faciem tuam super sanctuarium tuum, quod desertum est, propter temetipsum. Inclina

Deus meus aurem tuam, & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram, & ciuitatem, super quam inuocatum est nomen tuum. Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces ante faciem tuam, sed in miserationibus tuis multis. Exaudi domine, placare domine, attende, & fac: ne moreris propter temetipsum Deus meus: quia nomen tuum inuocatum est super ciuitatem, & super populum tuum.

¶ *Et statuit sermones suos.* Hoc est, & ostendit Moses re ipsa veros esse sermones suos: & posse nobis mala illa minitari: esseque id, quod prädixit, venturum.

¶ *Magnū malū quale nunquam fuit.* Hoc ait propter vrbs vastitatem, & Hebręorum cædem: & præcipuè propter templi Dei euersionem. Vel est hyperbole figura in diuinis literis vsitata.

¶ *Non rogauimus faciem tuam.* Magna profectò durities, & intolerabilis stupor: in calamitatibus quibus ob scelera opprimimur, non confugere ad Deum, ab eo petentes vt peccata nostra, propter quæ affligimur, delet, nosque ab ærumnis eripiat. Quemadmodum vulnere percussus, si quando ei adhibetur remedium, non sentit ferrum chirurgi, & vulnus sine gemitu tractatur, mortis signum præ se fert: sic flagitijs corruptus si non sentit castigationem Dei, nec eius mouetur supplicio, in summo periculo versatur. Vnde Ieremias capite quinto: Percussisti, inquit, eos, & non doluerunt: attriuisi eos, & reuerunt accipere disciplinam. Indurauerunt facies suas supra petram, & noluerunt reuerti. Et capite. 51. Curauimus Babylonem, & non est curata: derelinquamus eam.

¶ *Et*

¶ *Et cogitaremus veritatem tuam.* Id est, & consideraremus ac intelligeremus verissimas esse promissiones tuas. Vel per veritatem Dei intelligit diuinam legē, Psal. 118. de qua ait Dauid psalmo. 118. Omnia mandata tua veritas. Vel, omnia Dei verba: quam ob causam dicitur Deus veritatis: vt psalmo. 30. Redemisti me domine Deus veritatis. Vnde ipse Deus à nobis veritatem requirit: vt eodem psalmo: Quoniam veritatem requirit dominus. Nam vita colentis veritatem est musica aptæ lyræ: mendacium autem inter veritates est chorda inepta concertum labefactans inter téperatas & equales. At multi ipsam veritatem aspernantur. Deus qui de se ait apud Ioannem capite decimoquarto. Ego sum via, veritas, & vita: dicebat apud eundem capite octauo: Si veritatem dico, quare nō creditis mihi? Imò cum audire nolebāt eam ob causam, quia veritatem dicebat. Nā vt Terētius ait: Obsequium amicos, veritas odiū parit. Quibus verbis ostendit, quid fiat, non quid fieri debeat. Mirum quippe est, ex tam pulchra matre tam turpem filium oriri. Et quod mirabilius videtur, ipse filius cum mendacio copulatus vult abscondere matrē, eamq; viuam sepelire: sed tempus eam in lucē profert. Ideo Aulus Gellius ait, dixisse quendam poëtam esse veritatem temporis omnia aperientis filiam. Et Pindarus: Tempus, inquit, certam veritatem prodit, quodq; latet in obscuro, enarrat. Sed multò grauius hoc ait his verbis Christus Deus noster Matthæi. 10. Nihil opertum quod non reueletur, nihil occultum quod non sciatur. Triumphat veritas de tempore. Tanta est eius vis & præstantia, vt non solum Christiani,

sed etiā gentes lumine naturali illustratæ eam summis laudibus extulerint. Pythagoras, vt refert Ælianus libro. 12. de Ælian. varia historia, duas res longè pulcherri-
mas ait esse hominibus diuinitus datas, nimirum veritatem & beneficētiam, cū Deorum immortalium operibus comparādas. Nō discrepat ab eo Demosthe-
nes, qui authore Maximo sermone. 8. in-
terrogatus quid Deo simile haberent homines? respondit: benignè facere, & veritatem diligere. Est enim veritas lux omnibus tenebris resistens. Vt candela cū emungitur, videtur extinguī, sed nō ita est: nam licet lumen eius inclinetur, postea tamen clarius lucet, quàm antea: ita veritas, etsi ad tempus vi ac artificio videtur extinguī, inuitis tamen illis appareret illustrior: & tunc clarius lucet, quàm si non fuisset impugnata.

¶ *Et vigilauit dominus super malitiam.* Subaudi nostram. Tunc Deus dicitur super malitiam nostram vigilare, cū nos statim corripit, & mulctat. Tunc autem dicitur dormire super malitiam nostrā, cū nos impunitos relinquit. Vel vigilauit super malum poenæ, vt illud adduceret super nos. Hoc est, festinauit, vt hanc nobis infligeret calamitatem. Vigilare enim aliquando accipitur pro accelerare, vt capite primo Ieremiæ. Vi-
gilabo ego super verbo meo, vt faciam illud. Et quadragesimoquarto ait Deus
aduersus impios Iudæos, qui se contulerant in Ægyptum: Ego vigilabo super eos in malum. Hoc est, festinanter parabo illis calamitatem. Et secundo capite Baruch: Vigilauit dominus in malis, & adduxit ea super nos. Quā ob causam hoc Danielis loco vertunt nōnulli:
Et festinauit dominus super malitiam.

Et adduxit eam super nos. Subaudi malitiam nostram: nimirum ut eius poenas lucremus.

Qui eduxisti populum tuum. Commemorat antiquum Dei beneficiū, ut grati animi significatione misericordiam sibi conciliet ab ipso Deo, eumque ad similem prouocet clemētiam. Hæc historia narratur capite. 14. Exodi, & alijs in locis diuinarum literarum: quam Hebrei ob illius magnitudinem & præstantiā crebris vsurpabāt sermonibus. Inuenies hæc eadem ferè verba capite. 2. Baruch.

Fecisti tibi nomen secundum diem hanc. Id est, celebratum est nomen tuū adhuc usque ætatem: fuit enim tam admirabile beneficium illud, ut nulla potuerit obliuione deleri. Vel secundum diem hanc, id est, ut patet hac die. Vel quod retines die hac. Tūc enim filij Israël, quæ Deus pro illis fecerat in Aegypto, laudibus celebrabant. Accipitur nomen pro fama, ut capite. 6. Iosue: Fuit dominus cū Iosue: & nomen eius diuulgatum est in omni terra. Et capite decimo octauo primi Regum: Et celebre factum est nomen eius nimis. Et. 22. Prouerbiorum: Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multæ. Et Canticorum primo. Oleum effusum nomen tuum. Vbi oleum accipitur pro vnguento odore & suauitate condito. Quemadmodum enim pretiosum vnguentum reddit odorem, cū spargitur: ita fama prædicatione propagatur.

Domine in omnem iustitiam tuam auertatur obsecro ira tua. Ira in nobis non fit sine mutatione, at Deus est immutabilis, etiam cū irascitur. Ipse enim ait apud Malachiam: Ego dominus & non mutator. Et Exodi capite tertio: Ego sum, qui sum. Hoc est, ego sum, qui nūquam

mutor. Ita locum illum explanat Hilarius in. 2. psalmi enarratione. Et additur statim: Sic dices filijs Israël: Qui est, memisit ad vos. Ac si dicat: Duxit vos ad Aegyptum quidam Ioseph mutabilis: reducat vos inde alter Ioseph immutabilis. Sed videndum est, quid significet iustitia hoc loco. Vt Latini nomine iustitiæ omnem virtutem vocant: ita Hebrei absolutam bonitatem. Ex quo efficitur, ut sensus huius loci sit: A te mirum in modum peto domine, ut iuxta bonitatem tuam auertas iram tuam à nobis. Vel accipitur hinc iustitia pro seueritate: sed tūc manet concisa hæc oratio: quæ hoc modo complebitur: Domine ut iustè punis flagitia, quòd sis iustus: sic etiam reuoue à nobis iram tuam, quòd sis misericors. Vt iustus es, ita clemens esto. Tu es fons omnis bonitatis, à quo dimanat aqua iustitiæ & misericordiæ: sensimus vnā, sentiamus alteram. Potest locus hic aliam habere intelligentiam. Iustitia exigit misericordiam, quando eam postulat, qui iustè punitur: est enim iustum, ut ei tribuatur misericordia, qui eam lachrymis, & lamentis, & penitente animo, & rationibus pietatem mouentibus implorat. Ac quoniam o Deus sancte nos agnoscimus scelera nostra, & animo ob debitū mœrorem fracto & deiecto, in naufragio nostro confugimus ad portum misericordiæ tuæ, in qua locamus spem nostram, iustus iudicaberis, si in nos misericordiam contuleris. Promittis misericordiam eam toto pectore petentibus: promittere hanc misericordiā est misericordia, sed eam præstare est iustitia: exigit enim iustitia, ut præstes, quod promittis. Ergo iuxta hæc tuam iustitiā impartire nobis misericordiam,

Malac. 3.
Exod. 3.

Hilarius

Exod. 3.

Psal.

Psal.

Psal.

Psal.

Psal.

diam, eam suppliciter exposcentibus, & lamentabilibus vocibus ex intimo pectore productis postulantibus. Hunc existimo esse huius loci verum ac germanum sensum. Itaque iustitia hoc loco, si aliter perpendas, accipitur pro misericordia. In hanc significationem accipitur psalmo quinto, ubi ait David: Domine deduc me in iustitia tua. Et psalmo trigesimo, & septuagesimo: In te domine speravi, non confundar in aeternum: in iustitia tua libera me. Et. 34. Iudica me secundum iustitiam tuam domine Deus meus. Non petit à Deo David, ut eum iudicet secundum severitatem & iustitiam ultorem, sed secundum misericordiam, quae est effectus iustitiae, quam ob causam iustitia appellatur. Nam ipse ait psal. 142. Exaudi me in tua iustitia: & non intres in iudicio cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens. Si Deum obsecrat, ne cum illo intret in iudicium, quia nullus coram eo iustificatur, quare ait: Exaudi me in tua iustitia? Et, iudica me secundum iustitiam tuam domine? Nisi quia his in locis iustitia accipitur pro misericordia. Est igitur sensus huius psalmi. 142. Pollicitus es domine opem laturum iis, qui ad tuum sanctissimum numen confugissent: cum autem ego opem tuam supplex implorem, sta promissis tuis: & utere mecum misericordia: & non intres in iudicio cum seruo tuo: nam si sine misericordia exercueris iustitiam, nulla mihi spes salutis ostenditur. Nemo enim coram te poterit causam suam tueri, si velis exigere omnia, quae tibi optimo iure debentur. Precatur igitur David Deum, ut eum iudicet secundum iustitiam, non prout sumitur pro severitate, sed pro clemen-

tia. Psal. 23. ubi nos habemus: Hic accipiet benedictionem à domino, & misericordiam à Deo salutari suo: pro misericordia est in Hebraico Tshedhacah, quod nomen significat iustitiam. Ideo transtulit Hieronymus: Accipiet benedictionem à domino: & iustitiam à Deo salutis suae. Sed intelligentes Septuaginta, iustitiam illo loco accipi pro misericordia, transtulerunt eleimosynin, hoc est misericordiam: quorum translationem sequitur in psalmis interpres noster Latinus. In hanc significationem accipitur psalm. 71. ubi David filio suo Salomoni misericordiam à Deo & iustitiam precatur, cum ait: Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis: Vbi per iudicium intelligitur iustitia, & per iustitiam misericordia. Eodem modo psalmo. 88. Iustitia & iudicium preparatio sedis tuae. Et volens explicare quid intelligeret per iustitiam & iudicium, subdit statim: Misericordia & veritas praecedent faciem tuam. Aspice iustitiam accipi pro misericordia, & iudicium pro veritate, hoc est pro iustitia. In hanc significationem existimo accipi capite. 28. Esaiæ: Iudicium in pondere, & iustitiam in mensura. E capite. 22. Ieremiae: Facite iudicium & iustitiam. Et capite tertio epistolae ad Romanos: Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est. Quare hoc Danielis loco iustitia accipitur pro misericordia. Quam ob causam septuaginta interpretes transtulerunt: Domine in omni misericordia tua auertatur obsecro furor tuus, &c. Quod nostram confirmat explanationem.

¶ *Et à monte sancto tuo.* Id est, à templo sancto suo. Vel à monte Sione in diuinis literis frequenter celebrato.

Ostende faciem tuam super sanctuariū tuum. Id est, illustra vultum tuum super tēplū tuū sanctū. Intuere illud benigno ac alacri vultu. Ostende erga illud fauorem tuum. Ita psalmo. 79. Ostende faciē tuam, & salui erimus. Quidam vertunt: Illustra faciem tuam super sanctuarium tuum: iuxta illud psalmi. 118. Faciem tuā illumina super seruum tuum. Illuminare faciem super aliquem est illi fauorem ostendere, vt alibi ostendimus.

Et ciuitatem super quam inuocatum est nomen tuum. Hoc est, intuere Hierosolymam, in qua colebaris: & nomen non falsorum Deorum, sed tuum inuocabatur. Vel quæ vocabatur nomine tuo, id est ciuitas veri Dei. Schema est in literis diuinis vsitatum: vt paulò post, hoc eodem capite. Et apud Esaiam. 63. Facti sumus quasi in principio, cū non dominareris nostri, nec inuocaretur nomen tuum super nos. Hoc est, cū non vocaremur tui, cū nōdum appellaremur populus Dei. Et capite. 2. Iacobi apostoli: Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod inuocatum est super vos? Id est, quo vos vocamini. Ac si dicat: Nomen Christi quo vos appellamini, execratur.

Atende & fac. Attende precibus meis, & fac domine, quod precor: prebe mihi aures, & oranti fer opem.

F Cumque adhuc loquerer, & orarem, & cōfiterer peccata mea, & peccata populi mei Israël, vt prosternerem preces meas in conspectu Dei mei, pro monte sancto Dei mei: adhuc me loquēte in oratione mea, ecce vir Gabriel quem videram in visione à principio, cito volans tetigit me in tempore sacrificij vespertini. Et docuit me, & locutus est mihi: dixitq;: Daniel nunc egressus sum, vt docerem te, & intelligeres. Ab exordio pre-

cum tuarum egressus est sermo: ego autem veni, vt indicarem tibi: quia vir desideriorū es. Tu autem animaduerte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta hebdomades abbreviate sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam: & consumetur preuaricatio, & finem accipiet peccatū: & deleatur iniquitas: & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio & prophetia, & ungetur sanctus sanctorum. Scito ergo, & animaduerte: ab exitu sermonis, vt iterū edificetur Ierusalem, vsque ad Christum duces hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt. Et rursum edificabitur platea, & muri in angustia temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus: & nō erit eius populus: qui eum negaturus est. Et ciuitatē & sanctuarū dissipabit populus cū duce vëturo: & finis erit vastitas: & post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una: & in dimidio hebdomadis deficiet hostia & sacrificium. Et erit in templo abominatio desolationis. Et vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio.

Cumque adhuc loquerer. Sensus est: Nōdum absolueram preces, cū mihi Dei angelus apparuit, vt me doceret, & errore leuaret. Capite Esaiæ. 65. ait Deus: Ante quā clamet, ego exaudiam. Id est priusquā finem faciant orādi. Quod statim verbis his explicat apertioribus: Adhuc illis loquentibus ego audiam. Et capite. 58. ait idem Esaias: Inuocabis, & dominus exaudiet: clamabis, & dicet: Ecce adsum. Hoc de viris pijs est intelligendum, quibus ait Christus apud Matthæum. 7. & Lucam. 11. Petite, & accipietis. Et psalmo. 80. Dilata ostium, & ego implebo illud. Et capite. 18. Prouerbiorū: Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet

Psal. 79.

Psal. 118.

Esai. 63.

Iaco. 2.

F

Sup. 8.

Mat. 24.
Ioan. 1.

Mat 24.

Esai. 65.

Esai 58.

Mat. 7.

Luc. 11.

Psal. 80.

Prou. 18.

hauriet salutem à domino. Quod potest verti ex Hebræo: Et educet voluntatem à domino. Hoc est, consequetur à Deo, quicquid petierit. Contrà verò de impijs obstinatis ait Deus apud Esaiam capite. 1. Cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Illi autem quorum peccata delentur vera animi contritione, inter pios cõputantur. Vt enim mare reijcit foras cadauera, sic contritio flagitia. Vt ex mari egrediuntur flumina aquarum: vt ait capite. 1. Ecclesiastes: sic ex vehemente contritione flumina lacrymarum.

¶ *Ecce vir Gabriel.* Angelum Dei virum appellat non à sexu, sed à virtute. Vel, ideo vir appellatur, quia in figura apparuit viri. Multi angeli in specie corporea virorum apparuerunt: quã ob causam viri appellantur. Sed sint ne angeli corporei, an omnino corporis expertes, grauis est inter viros sapientissimos cõtrouersia. Diuus Augustinus libro. 2. de Genesi ad literam capite. 17. ait angelos tam bonos, quàm malos corporeos esse: quorum corpora subtilia quidem, in tertio eiusdem operis libro capite. 10. ait esse aerea. Eius ad literam hæc sunt verba. Etsi dæmones aerea sunt animalia quoniam corporum aereorum natura vigent, & propterea morte non dissoluntur, quia præualet in eis elementũ, quod ad faciendum, quàm ad patiendum est aptius. Et in libro de Ecclesiasticis dogmatibus capite. 11. dicit, nihil incorporeum credendum esse nisi Deum solũ. Et capite. 12. creaturam omnem corpoream esse ait: & angelos virtutesque omnes cœlestes corpora habere. Et. 3. libro de trinitate tradit capite. 1. angelos spirituale corpus habere: non cui subdantur,

sed quod subditum gerant. In explanatione in psalmum. 85. affirmat corpora beatorum futura esse post reditum ad vitam, qualia sunt corpora angelorum. Ac vt studeam breuitati, idem Augustinus August. psal. 145. & libro. 11. de ciuitate Dei capite. 23. & libro. 15. capite. 23. & ad Nibridium epistola. 115. asserit angelos esse corporis participes. In hac sententia fuit prius Origenes libro. 2. Periarchon capite. 2. & alijs in locis: Philo in libro de opificio sex dierum: Lactantius Firmianus: Hilarius, Athanasius, Methodius, Magnus Basilius: & alij magni nominis autores: quorum sententiam sequuntur Ioannes Damascenus libro. 2. capite. 3. suæ theologiæ: & libro. 3. aduersus Iconomastis: Ioanes Cassianus capite. 13. libri. 7. collationum: Auicebron in libro fontis vitæ: & philosophi Platonici ferè omnes. Georgius Venetus tono septimo cantici tertij harmoniæ suæ, ait omnes Academicos asserere saltem malos angelos esse corporeos. Præterea in synodo secunda Nicæna, actione quarta, productus & lectus est liber beati Ioanis episcopi Thesalonicensis: cuius ad literam hæc sunt verba: De angelis & archangelis, & eorum potestatibus, quibus & nostras animas adiungo, ipsa catholica ecclesia sic sentit: esse quidem intelligibiles, sed non omnino corporis expertes & inuisibiles: verum tenui corpore præditos, & aereo siue igneo: vt scriptum est: Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos igne vrentem. Sic autem multos sanctorum patrum sensisse cognouimus: quorũ est Basilius cognomento magnus: & beatus Athanasius, & Methodius: & qui stant ab illis. Solum modò autem Deus incorporeus & informabilis est. Intelligibiles

Y 5 autem

autem creaturæ nequaquã ex toto sunt
incorporeæ: & imitabiles pictura existunt.
Quare etiam in loco existunt, & circū-
ferentiam habent. Quamquam autem
nō sunt vt nos corporei, vtpote ex qua-
tuor elementis, & crassa illa materia:
nemo tamen vel angelos, vel dæmones,
vel animas dixerit incorporeas. Hacten-
us Ioannes Thessalonicensis: cuius sen-
tentiam synodus illa non improbauit:
quin potius visa fuit approbare: etiam si
non decreuerit esse de fide tenendam. Et
nostra memoria cardinalis Caietanus in
epistolam ad Ephesios capite. 2. dæmo-
nes ait esse spiritus aereos. Hæc est ma-
gnorum authorum sententia, in qua cō-
stare videntur. Ab illis discrepat & dif-
sentit Dionysius ille Areopagita, quem
possumus iure optimo cœlestem ac di-
uinum theologum appellare. Hic capi-
te. 1. cœlestis hierarchiæ angelos appel-
lat non solum incorporeales & immate-
riales substantias, sed etiam deiformes
simplicitates. Gregorius etiam Nyssen-
us in tractatione de oratione explicās
verba illa: Fiat voluntas tua sicut in cœlo
& in terra: angelos asserit esse corporis
expertes. In ea sententia est Chryso-
stomus homilia. 22. in Genesim: & 17. atq;
trigesima secunda in epistolam primam
ad Corinthios: & in commentarijs in
caput sextum Esaie. Et Cyrillus in caput
decimum euangelij Ioannis. Theodo-
retus in caput. 12. Danielis, & in caput
primum Zachariæ. Thomas Aquinas
in prima parte summæ theologicæ: qui
in principio quæstionis quinquagesimæ
sic ait: Primò considerandum est de crea-
tura purè spirituali, quæ in scriptura sa-
cra angelus nominatur. Et primo arti-
culo asserit angelos esse omnino incor-

porcos. Eius sententiam multi doctores
tam scholastici, quàm qui diuinam ex-
plicant scripturam, sequuntur. Eam con-
firmare videntur patres sacri concilij ge-
neralis Lateranensis sub Innocentio ter-
tio pontifice maximo celebrati: qui sta-
tim in primo decreto verba hæc perpe-
tuis monumentis consignarunt. Deus
est vnum vniuersorum principium, crea-
tor omnium visibilium & inuisibilium,
spiritualium & corporalium: qui sua omnipo-
tente virtute simul ab initio temporis
vtranque de nihilo condidit naturam,
spiritualem & corporalem, angelicam
videlicet & mundanam: ac deinde hu-
manam quasi communem, ex spiritu
& corpore constitutam. Hactenus illi.
At qui nolunt à contraria sententia di-
moueri, verba hæc non negant, sed in-
terpretantur. Aiunt verum esse, angelos
creaturas esse spirituales: atq; si cum re-
bus concretis ex quatuor elementis cō-
parètur, incorporeas rectè appellari: quæ
admodum tepidum cum calido collatū
vocatur frigidū: & aer dicitur spiritus,
& respectu corporum concretorum ac so-
lidorum videtur incorporeus: & ita ap-
pellatur à nonnullis, qui tamen re ipsa
corporeus est. Hoc modo aiunt esse ver-
ba concilij intelligenda. Nihilominus nec
animas, nec angelos aiunt esse omnino
corporis expertes. Quomodo hoc intel-
ligatur, nondum est ab ecclesia definitū.
Si autem à me quæras vtra harū partiū
tenenda sit, ingenuè fateor me nescire.
Ille hoc nouit, qui angelos ipsos crea-
uit. Quid hac in re verum sit, Deus ipse
viderit: quid verissimilimū, magna quæ-
stio est: quam ego illis relinquo rationi-
bus conquisitis disputandam, qui inge-
nij pollentes acumine, & vtriusque phi-
losophiæ

loſophiæ diuinæ & humanæ eruditione exculi nomen ſuum æternitati cōmendarunt. Sed vtilius eſſe exiſtimo huiusmodi quæſtiones difficiles & abſtruſas cum modeſtia & timore tractare, aut ſilentio præterire: quæ parum conducunt ad animarum vtilitatē & pietatē, quàm de illis audacter diſſerere, & aliquid temerè affirmare.

¶ *Quem videram in viſione à principio.*

¶ *Quem aſpexeram in viſione ſuperiore,* præcedente capite deſcripta. Diuini vates intelligebant ob illuminationem Spiritus Sancti viſiones illas à Deo eſſe. At qui prophetæ non ſunt, poſſunt aliquando falli: quia vt ait apoſtolus capite. II. poſterioris ad Corinthios, Satanas tranſfiguratur ſe in angelum lucis. Vt autem verum numiſma diuinæ reuelationis, à falſo denario illuſionis diabolicæ ſcerni poſſit, quinque requiruntur, nimirum humilitas, patientia, veritas, prudētia, charitas: vt ait Ioannes de Gerſon in tractatione de diſtinctione verarum viſionum à falſis.

Gerſon.

¶ *In tempore ſacrificij veſpertina.* Quando ſolebat fieri ſacrificium veſperinū. Appellabatur tempus illud tempus cōſtitutum, nimirum ad offerēda holocauſta. Ita illud intelligitur capitis vltimi libri ſecundi Regum: Immiſitq; dominus peſtilentiam in Iſraël de mane vſq; ad tempus cōſtitutum: & mortui ſunt ex populo à Dan vſque ad Berſabee ſeptuaginta millia virorum. Minatus fuerat Deus miſſurum ſe peſtem tribus diebus: ſed tāta eſt eius miſericordia, vt vno tantum die miſerit eam, quæ ſolum durauit à manè vſque ad veſperā, ſeu vſq; ad ſacrificium veſperinum, quod loco illo tempus cōſtitutum appellatur. Exi

ſtimant nonnulli tempus cōſtitutum loco illo eſſe totos illos tres dies, quibus Deus minatus eſt peſtem: ſed priorem explanationem rectiorem eſſe exiſtimo.

¶ *Nunc egreſſus ſum.* Subaudi, à conſpectu Dei: non vt ab eo diſcederem, qui vbique eſt, ſed vt te docerem. Dicuntur angeli egredi, quando ad homines mittuntur.

¶ *Ab exordio precum tuarum egreſſus eſt ſermo.* Id eſt, cum tu inciperes effundere preces, exiit ſermo Dei, & ſententia rerum futurarum, quas ego veni nuntiatū tibi. Ac ſi dicat: Cum tu orares Deū, ipſe mihi præcepit, vt tibi quæ ſequuntur, indicarem, quæ quidem futura ſunt.

¶ *Quia cum deſideriorum es.* Id eſt, quia res magnas deſideras: quia ad Dei laudē & populi Iſraëlitici conſolationem deſideras arcana & occulta myſteria intelligere: quia rerum expetendarum es magnopere cupidus, & feruente deſiderio flagras. Vel quia deſiderabilis es, dignus qui ameris, & deſidereris. Nonnulli vertunt: Quia vir deſiderabilium es. Hoc eſt, in quo ſunt multa deſiderabilia.

¶ *Septuaginta hebdomades abbreviate ſunt.* Hoc eſt, quadringenti & nonaginta anni cōſtituti ſunt, & præfiniti, & diuinitus præordinati atque præciſi. Duplex eſt hebdomada, vna dierum, quæ continet ſeptem dies, vt conſtat ex capite. 23. Leuitici; altera annorum, quæ continet ſeptē annos, vt liquet ex capite. 25. eiufdem Leuitici. Et nullo alio modo accipitur meo quidē iudicio in tota ſacra ſcriptura, vt liquet intuenti. Cum autē hoc Danielis loco hebdomada nullo modo poſſit accipi pro hebdomada dierū, quia ſeptuaginta eiufmodi hebdomadæ nondum implent annum vnum cum dimidio:

dio: & in tam exiguo tempore non fuit
 ciuitas inſtaurata, & Chriſtus occiſus, &
 ſacrificia antiquata: quæ omnia erant in
 his ſeptuaginta hebdomadis euentura,
 aperte oſtenditur accipi pro hebdoma-
 da annorum. Et in hac ſententia ſunt e-
 tiã expoſitores Hebræi, vt oſtendit Ga-
 Galati. latinus libro. 4. de arcanis catholicæ ve-
 ritatis. Si autem rectè numeraueris, in-
 uenies. 490. annos: hanc enim ſummam
 conſtituunt ſine dubio ſeptuaginta heb-
 domadæ annorum. Vt autè hæ Danie-
 Iere. 25. lis hebdomadæ perſpicuè intelligantur,
 reuocanda eſt in memoriã Ieremiæ va-
 ticipatio capiti. 25. madata: ibi enim præ-
 dixit diuinus ille vates duraturã eſſe Ba-
 bylonicam Iudæorum ſeruitutem annis
 ſeptuaginta, totidemque regnum Baby-
 lonium permanſurum: illis que expletis
 eſſe per Perſas ac Medos delendũ. Hæc
 autè Ieremię vaticinatio fuit anno quar-
 Iere. 25. to incepto, vt ipſe ait eodem capite. 25.
 regni Ioacim, quãdo Hieroſolyma fuit
 à Nabuchodonofore Babyloniorum re-
 ge expugnata: tunc enim inceptit Hie-
 roſolymæ vaſtatio, & multi ex Iudæis
 fuerunt in Chaldæam abducti: eoq; tẽ-
 Chryſo. pore inceptit captiuitas Babylonica, an-
 no primo nimirum tráſacto Nabucho-
 donoforis, vt ibi ait Ieremias, & nos in
 Sup. 1. commentarijs in primum caput Danie-
 lis copioſe oſtendimus. Ac quia quãdo
 Iudæi ingreſſi ſunt Babylonem, iã erat
 tráſactus annus vnus cum dimidio re-
 gni Nabuchodonoforis, implendi erant
 ſeptuaginta anni captiuitatis Babylonie
 anno ſecundo poſt euerſionem regni Ba-
 bylonici. Septuaginta anni durationis
 regni Babylonij expleti ſunt, quando
 Baſaſar vltimus Babyloniorum rex fuit
 Sup. 5. interfectus, & Darius imperium Chal-

dæorum in ditionem ſuam redegit: ſe-
 ptuaginta autem anni ſeruitutis Baby-
 lonicæ expleti ſunt anno ſecundo huius
 Darij, qui duos tantũ annos nondum
 completos poſt captam Babylonem vi-
 xit. Huic ſueceſſit Cyrus, qui ſtatim an-
 no primo ſui imperij ſoluit Hebræorũ
 ſeruitutem, eosque liberos miſit Hie-
 roſolymam. Ac ita impleta eſt Ieremiæ
 vaticinatio: vt literæ diuinæ capite pri-
 mo libri primi Eſdræ memoriæ prodi-
 derũt. Igitur primus annus imperij Cy-
 ri regis Perſarum ac Medorum erat ſe-
 ptuageſimus ſeruitutis Babylonice. Ita
 quoque aſſerit Iosephus libro. 11. anti- Ioseph.
 quitatum capite. 1. Cũ autè euerſum
 eſſet Chaldæorum ſiue Babyloniorum
 regnum à Dario Medorum rege auun-
 culo Cyri, & iam Darius anno vno re-
 gnafſet in Chaldæa, legit Daniel vatici-
 nationes Ieremiæ, & intellexit immi-
 nere ac appropinquare tempus libera-
 tionis Iudæorum, quæ futura erat anno
 venturo. Et ita euenit: nam illo ſequẽte
 anno & rex Darius exceſſit è vita, & Iu-
 dæi fuerũt reſtituti per regem Cyrum,
 qui ſtatim poſt Dariũ totius imperij
 clauũ obtinuit. Igitur primo anno Da-
 rij dũ Daniel pijs ad Deũ preces emit-
 teret, ab eo petens ne Hebræorum ſce-
 lera eorum ereptionem, quæ iam immi-
 nebat, impedirent, aut retardarẽt, appa-
 ruit illi Gabriel angelus, qui ei nũtiau-
 implendam eſſe Ieremiæ vaticinationẽ
 de reditu ac reſtitutione Iudæorum tẽ-
 pore, quo Ieremias fore prædixerat, ni-
 mirum fluxis annis ſeptuaginta, qui an-
 no ſequente explebantur. Cũ autem
 Deus ſolitus ſit dare ſapenumero viris
 pijs ac iuſtis, plusquàm illi petunt ab eo,
 nuntiauit Danieli per angelum Gabrie-
 lem

le tēp^o nō solū liberationis à seruitute
 Babylonica per Cyrū regē terrestrē, sed
 etiā à seruitute peccati per Iesum Chri-
 stū regē cœlestem: futuramq; esse libera-
 tionem hanc ab illo die, quo ei angelus
 loquebatur, vsque ad septuaginta hebdo-
 madas annorum : hoc est vsque ad an-
 nos. 490. Et in vltima harum septuagin-
 ta hebdomadarum futuram esse mundi
 redemptionem per Christum. Ac si di-
 cat angelus. Tu Daniel oras pro libera-
 tione vnus populi expletis septuaginta
 annis: & Deus indicat tibi redemptionē
 omnis generis humani expletis septua-
 ginta hebdomadis. Non tantū futura
 est liberatio tui populi, quādo Ieremias
 prædixit: sed totius vniuersi, quando ego
 prædico. Ieremiæ ostendit Deus septua-
 ginta annos vsque ad ereptionem popu-
 li Israëlitici ab exilio Babylónico per Cy-
 rum, qui à ceruicibus Hebræorum iugū
 feruile deiiciet, eosque in libertatem vin-
 dicabit: tibi autem ostendit septuaginta
 hebdomadas annorum vsq; ad ereptionem
 totius mūdi à seruitute peccati per
 verum Messiam, qui à dæmonum fau-
 cibus liberabit mortales, quibus aditum
 referabit ad æternas cœlorum sedes, ad
 gloriam immortalem consequendam.
 Hæ septuaginta hebdomadæ incœpe-
 runt à prolatione angeli: hoc est à tem-
 pore illo, quo eas angelus Danieli nun-
 tiauit. Id ostendit ipse angelus, cum ait:
 Scito ergo, & animaduerte: ab exitu ser-
 monis, &c. Id est, à tēpore, quo hic meus
 sermo exit à me. Et durarunt vsque ad
 mortem Christi: & expletæ sunt anno
 tertio cum dimidio post Christi mor-
 tem: quo tempore fuit euangelium Hie-
 rosolymæ plenè nuntiatum. Itaque du-
 rarunt annos quadringētos & nonagin-

ta. Nā ab illa angeli pronuntiatione vsq;
 ad principium instaurationis templi, flu-
 xerunt duo anni: & templum instaurationem
 est annis quadraginta sex, iuxta il-
 lud euangelij authore Ioanne capite. 2. Ioan. 2.
 Quadraginta & sex annis ædificatū est
 templum hoc. Si autem eos simul iun-
 gas, efficies annos quadraginta octo: tē-
 plum verò illud secundum durauit annos
 quadringētos & octoginta & aliquot
 menses, vsq; ad euersionē eius per Titū
 Vespasianum: qui omnes simul iuncti
 efficiunt summam annorum quingen-
 torum & viginti octo cū dimidio: qui-
 bus si detrahantur triginta & octo cum
 dimidio, qui interfluxerunt inter finem
 vltimæ hebdomadæ & exitium Hie-
 rosolymæ, manent quadringenti & nona-
 ginta anni: quam summam constituunt
 septuaginta hebdomadæ annorum. In-
 ter Christi mortem & euersionem tem-
 pli fluxerunt anni quadraginta duo, vt
 ait Eusebius Cæsariensis: & liquet ex an- Eusebi.
 nalibus imperatorum Romanorum: sed
 à fine vltimæ hebdomadæ vsque ad tē-
 pli euersionem non præterierunt nisi tri-
 ginta & octo cum dimidio: nam vltima
 hebdomada expleta fuit anno tertio cū
 dimidio post Christi mortem: Christus
 enim mortuus est in medio vltimæ heb-
 domadæ, vt hoc loco ait Daniel. Præter
 hanc annorum supputationem ponā al-
 teram cum hac mirabiliter congruentē.
 A primo anno Darij quādo hebdoma-
 dæ incœperunt, qui primus Babyloni-
 cum occupauit imperium, vsque ad vl-
 timum Darij, in quo euersum fuit im-
 perium Persarum, fluxerunt anni. 191.
 author est Metasthenes Persa in libro de Metast.
 iudicio temporum. Et tunc incœpit im-
 perium Græcorum, quando Alexander
 magnus

magnus Darium vltimum superauit, & Persas ac Medos in ditionem suam redegit. Durauit autem imperium Græcorum vsque ad mortem Pōpeij, & principium Romani imperij sub Iulio Cæsare primo Romanorū imperatore, annos ducentos & viginti, vt ex vera constat historia, etiam si nonnulli variēt scriptores. Sed hæc est vera annorum ad calculum reuocatio. A principio autē imperij Romani vsque ad Christi mortem fluxerunt anni septuaginta sex, vt liquet ex annalibus Eusebij Cæsariensis. A morte autem Christi, quæ fuit in medio vltimæ hebdomadæ vsque ad finem eiusdem vltimæ hebdomadæ, præterierunt tres anni cum nonnullis mēsis, quos hic præmitto. Numerata omnes hos annos, inuenies quadringentos & nonaginta: qui summam efficiunt septuaginta hebdomadarum annorum. Has septuaginta hebdomadas diuidit angelus in tres partes, quarum prima continet septem, altera sexaginta duas, tertia vnā, quæ est vltima. Ratio autem huius diuisionis est hæc. A tempore pronuntiationis illorum verborum angeli vsque ad finem septem hebdomadarum, quod tempus continet quadraginta nouē annos, Iudæi erant restituēdi, & templum instaurandū, & mœnia ædificanda: quod ita euenit. In alijs hebdomadis sexaginta duabus, erant Iudæi variē cursum vitæ in Iudæa cōfecturi, modò rebus prosperis & ad voluntatem fluentibus, modò aduersis & reflantibus. Id quod eodē contigit modo. In vltima autem hebdomada quæ erat à Christi baptismo inceptura, erat idem Christus tribus annis cum dimidio concionaturus, illisq; exactis ad cædem crucis à Iudæis vocā-

us, atq; acerbissimis cruciatibus interficiendus. Id quod effectum est, vt ipse nobis morte sua vitam tribueret, & sanguine suo pro nobis fuso scelera nostra deleret, animosq; nostros expiaret. Mortuus est autem anno ætatis suæ trigesimalotertio, nimirum impleto anno trigesimalosecundo, & inchoato alio. Hoc ait Ignatius in epistola ad Trallianos, & Ephiphanius libro. 3. hæresum, & est cōmunis sententia. Sustinuit autem Christus Deus noster mortem in medio vltimæ hebdomadæ: nam illa continebat septem annos: & inter baptismum Christi & eius mortem tres anni cū sex mēsis circiter interfluxerunt. Hanc vltimam hebdomadam ideo Daniel separauit à cæteris, quia de ea erat multa dicturus, & in ea effecta sunt admiranda mysteria redemptionis humanæ per dominum nostrum Iesum Christū. Mortuo autem Christo, veteris legis sacrificia cessarunt. Sed erat synagoga cū honore sepelienda. Ac quia sacrificia illa quæ Christi figuram gerebant, quieuerunt, cū Christus efflans animam dixit in cruce: Cōsummatum est, vt Hieronymus, Chrysostomus, & cæteri patres asseruerunt, ideo ait hoc loco angelus: In medio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium. Sed quia impij Iudæi Christum sanctum, verum suum Messiam, qui eos liberatum venerat, ad interitum crudelissimum falsis criminibus vocarunt, & huic impietati pestilentem contumaciam à furore & perfidia inductam adhibuerūt, fuerunt à Romanis victi, & acerbissimis calamitatibus oppressi. Machinati sunt sibi ipsis & corporum & animorum exitium: extincta est nominis eorū claritas & amplitudo: fuit

Ignati. Epipha.

Ian. 19.

Hieron. Chryso.

fuit sanctum ac celebre templum flammis expositum: & ipsi denique dignitatem suam penitus labefecerunt, urbemque; florentissimam funditus euerterunt. At quia hæc vastitas non erat ad breue exiguumque tempus duratura, sed omnium seculorum memoria permansura, ait angelus: Et usque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio. Hanc arbitror esse germanam ac veram harum hebdomadarum intelligentiam: quam in fine capituli dilucidabo. Nunc ad literæ seriem explanandam accedamus.

¶ *Super populum tuum.* Hoc est, super populum Iudaicum, qui tuus est sanguine, & affectu, pro quo preces emittis: sed qui ob eius scelera non meretur dici populus Dei, sed tuus. Ita Mosi dixit Deus, cum filij Israël vitulum coluissent: Vade, descende: peccauit populus tuus.

¶ *Super urbem sanctam tuam.* Id est super Hierosolymam, quam sanctam existimas. Vel in qua Deus tuus efficiet mysteria redemptionis humanæ. Diuus Matthæus capite quarto vocat Hierosolymam ciuitatem sanctam.

¶ *Et consumetur prauaricatio, ut finem accipiat peccatum.* Id est, ut finiatur flagitium, & deleatur peccatum meritis passionis Christi: de quo Ioannes Baptista apud Ioannem Euangelistam capite. 1. Ecce, inquit, agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Et Esaias. 53. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras: attritus est propter scelera nostra. Et paulò post: Posuit dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. Et ipse apud eundem Esaiam. 43. Ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas. Omnia peccata virtute meriti Christi quantum est ex sufficientia eius, dimittuntur in sacramentis ab ipso Christo in-

stitutis: & per veram contritionem cum fide ipsius Christi. Ideo de illo ait capite primo Apocalypsis Ioannes: Dilexit nos, & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Et diuus Petrus capite. 2. prioris epistolæ suæ: Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Est igitur horum verborum sensus. Non solum ô Daniel Deus liberabit populum tuum ab exilio, sed genus hominum à peccatis per Christum filium suum unigenam, verum Deum & verum hominem, quem mittet in mundum, ut eius deleat peccata: qui quatenus homo versabitur inter homines, & subibit mortem: & quatenus Deus delebit hominum peccata. Colligis ex hoc loco Christum esse verum Deum: nemo enim delet iniquitates, nisi Deus, qui est salutis animarum nostrarum præcipuus author: & esse verum hominem, qui cum hominibus versatus est. Eum vidit diuinus psalter mentis oculis cum hominibus versantem, cum inducit populum Iudaicum, non vniuersum, sed cœtum piorum ita loquentem psalmo. 45. Dominus virtutum nobiscum: susceptor noster Deus Iacob. Et in fine versus adijcitur Sela: quasi dicat: ô rem admirabilem & præclaram videre Deum factum hominem. Vbi aduerte pro domino esse in Hebraico Iehouah nomen Dei ineffabile, quod soli Deo tribuitur. Ac si dicat: nobiscum est, nobiscum viuit & comunicat verus Deus humanatus. Et quia mysterium hoc erat absconditum, ponit in titulo eiusdem psalmi: Pro arcanis: nimirum Christi. De eo ait ita Baruch capite. 3. Hic est Deus noster, & non aestimabitur alius aduersus eum. Hic adinuenit omnem viam disciplinæ: & tradidit illam Iacob puero suo, & Israël dilecto suo. Post hæc in terris

visus

visus est, & cum hominibus conuersatus est. Hæc ille. De Christo prædixit Esai. 53. Ecce Deus noster veniet, & saluabit nos. Et. 40. Ecce dominus Deus in fortitudine veniet. Et Michæas. 5. vbi locutus est de tēporali natiuitate in oppido Bethlehemitico, loquitur de æterna dicēs: Et egressus eius ab initio, à diebus æternitatis eius. Ideo dicebat Christus dominus apud Ioannem. 8. Ante quàm Abraham fieret, ego sum. Alludit ad verba illa Exodi capite. 3. quæ dixit Mosi: Ego sum, qui sum. Et apud Ioannem. 10. ait: Ego & pater vnum sumus. Non dixit, vnus, sed vnum, vt vnitatem naturæ significaret: nec sum, sed sumus, vt distinctionem innueret personarum. Ac idem pater in Christi baptismo & trāsfiguratione Matthæi. 3. & 7. Hic est, inquit, filius meus dilectus, in quo mihi bene cōplacui. Et diuus Petrus Matthæi sextodecimo: Tu es Christus filius Dei viui. Et diuus Paulus capite. 9. epistolæ ad Romanos: Ex quibus est Christus secundum carnē, qui est super omnia benedictus Deus in secula. Et capite. 2. ad Philippenses: Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Vbi Chrysostomus & catholici doctores formam interpretatur substantialem. Ac si dicat: Cùm Christus Iesus esset eiusdem cum Deo patre substantiæ & naturæ, ei que æqualis & consubstantialis, & ideo rerum omnium dominatum haberet: tamen se ipsum abiicit, naturam accipiens humanam. Vbi aspicias, quàm apertè apostolus Christū appellet Deum & hominem. Id quod hoc capite ostendit Daniel. Cùm enim dixit, delēda esse peccata per Christum, indicauit eius diuinitatē: cùm verò po-

stea dixit eum esse occidendum, indicauit eius humanitatem. Deus enim mori non potest, quatenus Deus est. Verè tamē dicimus mortuum fuisse Deum, quia mortuus fuit Christus, qui est Deus & homo: mortuus autem est, non quatenus Deus, sed quatenus homo.

¶ *Et adducetur iustitia sempiterna.* Id est, & adducatur per Christum iustificatio, quæ in via inchoatur, & in patria perficitur: quam ob causam vocatur æterna. Vel nominatur æterna respectu iustitiæ veteris legis, quæ his verbis repellitur, quia cùm esset in vmbriis posita, erat per legem nouam abroganda. Iustitia enim accipitur pro iustificatione, vt capite. 2. epistolæ ad Galatas: Si per legē iustitia, ergo Christus gratis mortuus est. Ac si dicat apostolus: Si lex vetus sufficiebat ad iustificationem nostram, frustra mortuus est Christus: sed quia lex non sufficiebat, venit Christus, & pro nobis mortem sustinuit, vt nos iustificaret, & ad gloriam sempiternam perduceret. Eodē modo accipitur capite. 2. epistolæ Iacobi apostoli: Et reputatum est illi ad iustitiam. Et capite primo Lucæ: Vt seruiamus illi in sanctitate & iustitia corā ipso omnibus diebus nostris. Vel accipitur hoc Danielis loco iustitia pro iuris equitate, quæ est habitus animi communi utilitate conseruata, suam cuique tribuens dignitatem, puniens delicta, & premio afficiēs virtutes. Hæc appellatur in diuinis literis virga Aaronis, ventilabrū, & gladius ex vtraque parte acutus. Christus enim via iustitiæ genus hominum liberauit, luēs pœnas scelerum eorum. Ideo ait ipse apud Ioannē: Nunc iudicium est mundi. Et psalmo. 128. Supra dorsum meum fabricauerunt peccatores. Et psalmo. 58.

Pfal. 58. mo. 58. Quæ nõ rapui, tunc exoluebam.
 Esai. 53. Et Esaias capite. 53. Verè dolores nostros
 ipse tulit, & langores nostros ipse porta-
 uit. Voluit diuinus pater, vt filius eius
 pro nobis pateretur: & vt iustitiam suã
 indicaret, proprio filio suo non peper-
 cit, vt verbis vtar apostoli. Hoc voluit
 idem apostolus significare capite tertio
 epistolæ ad Romanos, cum dixit: Quæ
 proposuit Deus propitiatorum per fidẽ
 in sanguine ipsius, ad ostensionem iusti-
 tiæ suæ, propter remissionem præcedẽ-
 tium delictorum. Vel accipit Daniel iu-
 stitiam pro euangelio, quemadmodum
 accipitur capite quadragesimo quinto
 Esaiæ: Egredietur de ore meo iustitiæ
 verbum. Et capite decimo Osee: Cum
 venerit, docebit vos iustitiam. Et capite
 tertio secundæ ad Corinthios: Si mini-
 stratio damnationis in gloria est, multò
 magis abundat ministeriũ iustitiæ in glo-
 ria. Vbi apostolus per dånationẽ intelli-
 git legem veterẽ, quæ suos prauaricato-
 res morte damnabat: per iustitiam verò
 legem nouam, quæ est iustificationis ad-
 ministratrix. Fortasse per iustitiam sem-
 piternam intelligit Daniel Christũ Deũ
 nostrum: de quo ait apostolus capite pri-
 mo epistolæ prioris ad Corinthios: Qui
 factus est nobis sapientia, & iustitia, &
 sanctificatio, & redemptio. Hanc iusti-
 tiã querere debemus iuxta illud Christi
 seruatoris nostri apud Matthæum sexto.
 Quærite primò regnũ Dei, & iustitiam
 eius. Intelligi autem hoc Danielis loco
 per iustitiam Christũ asserit rabi Bara-
 chias in libro de ordine mundi, rabi Mo-
 ses Barnahaman, & rabi Ioseph.
 ¶ *Et impleatur visio & prophetia.* Et im-
 plebuntur vaticinationes de Christo. Vi-
 sio & prophetia pro eodem accipiuntur.

Vnde idem Christus tempore mortis Luc. 18.
 eius imminente: Ecce, inquit, ascēdimus
 Hierosolymam, & consummabuntur
 omnia, quæ scripta sunt per prophetas
 de filio hominis. Et diuus Ioannes capi-
 te. 19. Sciens Iesus quia omnia consum-
 mata sunt, vt consummaretur scriptura,
 dixit: Sitio. Et paulò post: Cum ergo ac-
 cepisset Iesus acetum, dixit: Cõsumma-
 tum est. Apud Matthæum capite vnde-
 cimo, & Lucam sextodecimo ait Chri-
 stus: Omnes prophetae & lex vsque ad
 Ioannem prophetauerunt. Nimirum de
 Christo venturo. Ioannes autem non de
 venturo vaticinatus est, sed de præsentis,
 quem digito ostendit.
 ¶ *Et ungetur sanctus sanctorũ.* Hoc est
 Christus, qui secundum assumptã huma-
 nitatẽ vnctus est oleo lætitiæ, & vberri-
 mo fonte gratiæ copiosius omnibus san-
 ctis illius confortibus & coheredibus. Nã
 illis fuit vis Spiritus sancti per partes cõ-
 municata: illi autẽ totum tota effusa lar-
 gissimè repleuit. De hac vnctione ait
 psalmo. 44. diuinus vates: Vnxit te Deus
 Deus tuus oleo lætitiæ præ confortibus
 tuis. Quem locum diuus Paulus in epi-
 stola ad Hebræos de Christo interpreta-
 tur. Et ipse Christus apud Esaiam. 61. Esai. 61.
 ait: Spiritus domini super me, eo quòd
 vnxit me. Ad quæ loca alludit Petrus
 apostolus capite decimo Actorum, cum
 ait: Iesum à Nazaret vnxit Deus Spiri-
 tu sancto & virtute. Eam ob causam ap-
 pellatur Christus: nam Christus idem est
 quod vnctus: vncti autem erant reges
 & sacerdotes: Christus verò rex est, & sa-
 cerdos, & sanctus sanctorum, non solum
 ob sanctitatis præstantiam, sed etiam ob
 eius efficientiam. Ait enim Ioannes: De
 plenitudine eius omnes nos accepimus.

¶ *Ab exitu sermonis.* Id est, ab egressu horum verborum meorum: ab hora pronuntiationis huius sermonis mei de edificanda vtraque; Hierosolyma, nimirum terrena in Iudæa, & spirituali, quæ est ecclesia, in toto orbe terrarum. Qui sermo qui exit modo à me, exiit à Deo mihi illum ostendente, ut ego illum tibi aperirem.

¶ *Vsque ad Christum ducem.* Ducem etiam cum appellat Deus pater apud Esaiam capite 55. Ecce testem populis dedi eum, ducem & præceptorem gentibus. Et apud

Mich. 5. Michæam quinto: Et tu Bethlehem terra Iudah nequaquam minima es in principibus Iudah: ex te enim exhibit dux, qui regat populum meum Israël. Ita

hic locus citatur apud Matthæum capite secundo. Quod autem ait: Vsque ad Christum ducem hebdomadæ septem, & hebdomadæ sexaginta duæ: refertur ad tempus illud, quo Christus se cepit ducem populi declarare: quando in eius

baptismo aperti sunt cœli, & vidit spiritum Dei descendentem sicut columbã, & venientem super se. Et ecce vox de cœlo dicens: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Tunc repletæ sunt sexaginta nouem hebdomadæ, & incepit septuagesima, & vltima.

¶ *Et rursum edificabitur platea & muri.* Subaudi Hierosolymæ: pro qua oras: nimirum in primis septem hebdomadis. Sed erit in angustia temporum: hoc est in calamitatibus & molestiis, quibus illo tempore ob vicinorum populorum impedimenta

Iudæi afficientur. Id ita euenisse liquet ex libris Esdræ multis in locis.

¶ *Et post hebdomadas sexaginta duas occidetur Christus.* Subaudi, additis alijs septem, quæ omnes sexaginta nouem efficiunt. Igitur post hebdomadas sexaginta nouem,

hoc est hebdomada septuagesima occidetur Christus, verus ac proprius Dei filius.

Vnde apostolus .8. ad Romanos: Qui proprio filio suo non pepercit, &c. Vbi Hilarius libro .6. de trinitate ait: Naturæ veritatem significatè expressit, ut qui superius filios plures per spiritum adoptionis demonstrarat, nunc unigenitum Deum filium proprietatis ostenderet. Hic in medio vltimæ hebdomadæ fuit pro nobis occisus. Vide quàm apertè hinc Daniel vaticinetur de morte Christi.

¶ *Et non erit eius populus, qui eum negaturus est.* Hoc est, & populus Iudaicus qui negaturus est Christum dominum, non erit eius amplius: non erit deinceps populus Dei. Negarunt Iudæi Christum, quando apud Pilatum dixerunt: Tolle, tolle,

crucifige eum. Et paulò post: Non habemus regem, nisi Cæsarem. Hoc autem non de omnibus intelligitur, sed de illis duntaxat, qui noluerunt ad Christum conuerti, qui impietati suæ pertinaciam adhibuerunt.

¶ *Et ciuitatem & sanctuarium dissipauit populus cum duce venturo.* Id est, & exercitus Romanus cum duce suo Tito Vespasiano euertet Hierosolymam, & sanctum Dei templum. Locutus est de acerbissima Christi nece: nunc de eius loquitur vltione, quæ postea venit anno ab illa quadragesimo secundo. Quidam vertunt: Populus ducis venturi: ut exitium templi tribuant exercitui Romano, non autem Tito, quem aiunt, illud seruare voluisse. Euersio Hierosolymæ fuit post septuaginta hebdomadas: sed quoniam

pena illa ideo inflicta fuit Iudæis, quia Christum immanissimè vocarunt ad crucis interitum, meritò fuit addita huic vaticinationi.

¶ *Et*

1. Esdr. 3.

& .4.

2. Esdr. 4.

¶ Et

¶ *Et finis eius vastitas.* Et finis vr̄bis ac templi erit euerſio per Romanum exercitum inducta. Sensus est. Et vltimo prelio euertetur ac vastabitur ciuitas, & templum delebitur, & incendio flagrabit.

¶ *Post finem belli statuta desolatio.* Id est finito bello Romanorū aduersus Iudæos erit desolatio à Deo statuta & præfinita.

Erit ciuitas illa desolata ex Dei statuto. Quidā vertūt: Ad finē belli statuetur seditio. Ac si dicat: Prope finem obsidionis labefactabūtur vires Hierosolymæ propter seditiones, & bella interna ac ciuilia.

¶ *Confirmabit autē pactum multis hebdomada vna.* Reuertitur ad id, vnde exierat oratio. Vltima, inquit, hebdomada confirmabit Christus legem euangelicam multis rebus, verbis, factis, & signis. Vel multis hominibus. Et rectē ait, multis,

non omnibus, quia vt diuus ait Ioannes capite. 1. In propria venit, & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Christus quantum in se fuit, omnibus euangelium confirmauit: sed non omnes illi credere voluerunt. Euāgelium in literis diuinis dicitur nouum testamentum, mensa, lux, benedictio, lex noua, dies, clypeus, virga virtutis, cornu salutis, spiritus, verbum domini, aqua, veritas, aqua sapientiæ salutaris, lux magna, dies virtutis, virtus Dei, fœdus & pactum. De hoc fœdere & pacto loquitur hoc loco Daniel. Deo dixerat Deus apud Ieremiam trigesimo primo. Ecce dies veniēt, dicit dominus, & feriam domui Israēl, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris in die, qua apprehendi manum eorum, vt educerem eos de terra Aegypti. Et paulō

post explicans quod esset hoc pactū nouum, quod se confirmaturum pollicebatur: Dabo, inquit, legem meam in visceribus eorū. Quem locum diuus Paulus in epistola ad Hebræos de euāgelio, quod nouum appellat testamentum, interpretatur. Nouum testamentum derogauit vetus: nam hæc est testamentorum vis & natura, vt prius per posterius derogetur. Hoc nouum testamentū fuit, morte Christi confirmatum: nā vt iura statuūt, & diuus asserit Paulus in epistola ad Hebræos, vbi testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. Hanc existimo esse confirmationem, de qua præcipuē hoc loco loquitur Daniel. Huic expositioni fauet versio Theodotionis ita habens: Et confirmabit testamentum multis hebdomada vna.

¶ *In medio hebdomadae deficiet hæstia et sacrificium.* Id est, in medio vltimæ hebdomadæ mortuo Christo cessabunt omnia veteris legis sacrificia. Nā cum essent Christi figuræ atq; vmbra, erant in eius morte antiquada & finienda. In epistola priore ad Corinthios ait apostolus res illas in figura Iudæis contigiſſe. Et in epistola ad Hebræos: Lex, inquit, vmbra habet futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Hoc est, non ipsam propriam lucem. Figura autē cessat adueniente veritate, & vmbra adueniente luce. Esse autem euangelium veritatem indicat illud Ioānis primo: Lex per Moſem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Et illud apostoli ad Galatas tertio: Quis vos fascino non obedire veritati? Est etiam lux, iuxta illud Esaia nono: Habitantibus in regione vmbrae mortis lux orta est eis. Et illud apostoli in epistola ad Romanos. 13.

COMMENT. IN DANIE.

Induamur arma lucis . Diuinus psaltes
 vno & eodem versu euangelium vocat
 P^{sal.} 42. lucem & veritatem psalmo. 42. Emitte
 Similitu^{do.} lucem tuam, & veritatem tuam. Quē-
 admodum veniente & coruscante sole
 stellæ non apparent: ita adueniente Chri-
 sto, mundumque morte sua illustrante,
 sacrificia Mosaica euauerunt . Duran-
 te lege vetere erant illa sacrificia Deo
 grata , quia bona futura adumbrabant,
 pietatem & religionem offerentium de-
 clarabant , & idolorum cultum exclu-
 debant. Sed non qua ratione erant car-
 nalia , nec ex parte operis operati , vt
 theologi scholastici loquuntur. Erantque
 tantum vsque ad Messiam duratura, qui
 erat legem gratiæ laturus . At veniente
 lege noua erat vetus abroganda: ipse e-
 nim Deus ait in hunc modum apud Ie-
 remiã capite trigesimo primo. Ecce dies
 Iere. 31. venient , dicit dominus , & feriam do-
 mui Israël & domui Iuda fœdus nouū,
 non secundum pactum , quod pepigi
 cum patribus vestris in die, qua apprehendi
 manum eorum, vt educerem eos
 de terra AEgypti . Hoc erit pactum,
 quod feriam cum domo Israël: post dies
 illos, dicit dominus, dabo legem meam
 in visceribus eorum, & in corde eorum
 scribam eam : & ero eis in Deum , &
 ipsi erunt mihi in populum. In hac sen-
 tentiam citat apostolus hunc locum ad
 Hebr. 8. Hebræos octauo, vbi pro fœdere & pa-
 cto legit, testamentum. Hoc promissum
 Bar. 2. confirmavit Deus apud Baruch capite
 secundo, cum dixit: Statuam illis testa-
 mentum alterum sempiternum: vt sim
 illis in Deum, & ipsi erunt mihi in popu-
 lum. Et per Esaiam capite. 55. dixerat: In-
 clinate aurē vestram, & venite ad me, &
 viuet anima vestra, & feriam vobiscum

pactum sempiternum. Hoc sempiternū
 pactū est sanctū Christi euangeliū: quod
 non de monte Sinai exiuit, sed de Sione:
 iuxta illud Esaię capite. 2. De Sion exhibit
 lex, & verbum domini de Ierusalē: vbi
 per legem & verbum domini euangeliū
 significatur. Nōne intueris, quā aperte
 loquatur de lege noua legis veteris abro-
 gatrice? Apud Esaiã primo ait ita Deus
 loquens cum Iudæis temporis euāgelij: Esai. 1.
 Quo mihi multitudinem victimarum
 vestrarū? Plenus sum. Holocausta arietū,
 adipem pinguium, & sanguinē hircorū
 nolui: ne offeratis mihi hæc vltra. Et a-
 pud Amos capite. 5. Si obtuleritis holo-
 cautomata & munera vestra, non susci-
 piā. Et per Ieremiam. 6. Holocausta ve-
 stra non sunt accepta, & victimæ vestræ
 non placuerunt mihi. Et apud Dauidem
 psalmo. 39. conferēs filius cum patre ser-
 mones has voces emittit: Sacrificium &
 oblationem noluisti: aures autem perfe-
 cisti mihi. Holocaustum, & pro peccato
 non postulasti: tunc dixi: Ecce venio. In
 capite libri scriptū est de me, vt facerē vo-
 luntatem tuam. Intelligi hunc locum de
 Christo cum Deo patre loquente asserit
 diuus Paulus capite decimo epistolæ ad
 Hebræos. Sed verba illa : Aures autem
 Hebr. 10. perfecisti mihi, possunt verti: Aures autē
 perforasti mihi: hoc est, voluisti, vt tibi
 parerem. Vel, corpus autem aptasti mi-
 hi : vt legit apostolus in epistola ad He-
 bræos . Hoc est , induisti me corpore:
 voluisti, vt essem homo, quò pro pec-
 catoribus crucem subirem: & ita veteris
 legis sacrificia & hostiæ cessarent . Va-
 ticipinans Oseas de tempore legis no-
 uæ, quando iam essent abrogata Iudæo-
 rum sacrificia : Non placebunt, inquit,
 domino sacrificia eorum. Aspicias ipsam
 legem

legem veterē assēruisse fore, vt ipsa abrogaretur, & altera ferretur in æternum duratura. Ipse sui ipsius cædem prædicebat, & literis explicabat, instar Vriæ, qui secum portabat literas necem suam continentes. Et quia lex vetus erat antiquanda, & noua ferenda, dicebat apud Esaiam Deus capite quadragesimotertio. Ne memineritis priorum: & antiqua ne intueamini: ecce ego facio noua. Vnde diuus Paulus in epistola posteriore ad Corinthios capite quinto: Vetera, inquit, transierunt: ecce facta sunt omnia noua. Vt peritus pictor volens imaginem quandam fingere omnibus numeris absolutam, prius præparat tabulam, efficiens in ea lineas rudi quodam carbone, non quæ permaneant, sed quæ ad colorum picturam solum durent: imagine verò perfecta lineæ illæ euanescent: ita sapientissimus Deus admirabilem legem gratiæ conditurus, instituit prius veteris legis sacrificia & cerimonias tanquam lineas & umbras, quæ vsque ad viuorum nitidorumque colorum picturam duntaxat perdurarent. At consummata noua lege, enuntiatoque sancto Christi euangelio omnia illa vetera lineamenta euauerunt. In agno immolato adumbrabatur Iesu Christi seruatoris nostri mansuetudo: in tauro fortitudo: in vitulo abundantia gratiæ cælestis: in oue fructus patientiæ: in columba simplicitas: in turturæ dilectio erga sponsam, quæ est ecclesia: in hircoco, ariete, & hædo nostrorum peccatorum impuritas, quorum ipse erat pœnas daturus. Occidebantur & sacrificabantur animalia, quia Christus erat occidendus & sacrificandus. Deo in

lege veterē effundebatur sanguis, & vt ait apostolus ad Hebræos: Sine sanguinis effusione non fit remissio. Et vt ipse ait ad Romanos capite decimo: Finis legis Christus est. Illa vetera sacrificia erant quædam lineamenta, quæ perfecta imagine in Christi morte, cum ipse dixit: Consummatum est: cessarunt, & enuntiato euangelio ad nihilum reciderunt. Et quia hoc fuit in medio vltimæ septuaginta hebdomadarum, ait hoc loco angelus: In medio hebdomadæ deficiet hostia & sacrificium.

¶ *Erit in templo abominatio desolationis.* Id est, euertetur templum Hierosolymæ ab exercitu Romanorum. Exitiū illud appellatur abominatio propter ignominiam sancto Dei templo illatam: & abominatio desolationis propter eiusdem templi euersionem. Romani duce Tito Vespasiano filio Vespasiani Hierosolymam expugnarunt, templum Dei vastarunt, & Iudæos crudelissimè vexauerunt. Lege Iosephi historiam de bello Iudaico: qui hæc oculis vidit, verisque monumentis consignauit. Iudæi illi qui viso templo vastato permanebat Hierosolymæ, occidebantur immaniter, aut coniciebantur in vincula: qui verò se fugę mādabāt, poterāt quodāmodo immanē illā vitare perniciē. Eam ob causam dicebat Christus Deus noster, vt aiunt euangelistæ: Cum videritis abominationē desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantē in loco sancto, qui legit, intelligat. Tūc qui in Iudæa sunt, fugiāt ad montes: erit enim tribulatio magna. Et quoniam vastitas illa templi futura erat perpetua, ait angelus Danieli: Et vsque ad consummationem & finem perseuerabit desolatio. Nunquam enim postea

templum illud instauratum est, ut antea, nec instaurabitur. Ob eam causam illud

Aggæ. 2. Aggæus propheta capite secundo vltimum appellat siue nouissimum, cum ait: Magna erit gloria domus istius nouissimæ plusquam primæ. Hoc ideo ait, quia Christus in illo posteriore templo præsentatus est, docuit, & miracula edidit. Nam ædificiorum pulchritudine & magnificentia fuit à priore superatum. Sed dices fortasse: cur dedit Deus templum illud Iudæis, si illud erat illis euersurus? In promptu est responsio. Quia

Luc. 2. Deus multa largitur in vno tempore, quæ aufert in altero, similis prudenti pædagogo, qui aliud docet discipulum in pueritia, aliud in iuuentute. Quemadmodum peritus colonus aliud agit in agro tempore hyemis, aliud tempore veris, sed non propterea mutat rationem agriculturæ: sic Deus aliud fecit tempore legis veteris, aliud tempore nouæ: sed nec ob id est sui dissimilis. Templum illud ex lapidibus mortuis constructum figura erat ecclesiæ ex lapidibus viuis conflatæ. Quam ob causam ait diuus Paulus priore ad Corinthios capite tertio: Templum Dei sanctum est, quod estis vos. Et in posteriore capite sexto: Vos estis templum Dei viui. Ecclesia autem constituta, & euangelio longè lateque propagato consumpta fuit figura, & templum in quo vetera immolabantur sacrificia, funditus deletum. Nam quemadmodum

1. Cor. 3. medicus intelligens perniciosam esse aquam frigidam ægroto, scyphum seu poculum ei infringit, ne amplius bibat: ita Deus videns exitiosa esse Iudæis post plenam euangelij prædicationem veteris legis sacrificia, templum

2. Cor. 6.

Similitudo.

illis euertit, ne amplius illa facerent. Ut fracto vase medicus ægrotum ab aquæ potione etiam inuitum deterret, & abducit: sic vastata Hierosolyma, & templo direptioni ac flaminis commisso Deus populum Iudaicum vel inuitum ab antiquis victimis seiunxit, atque separauit. Mirum est profectò concedi Iudæis totum orbem terrarum ad habitandum, vbi illis non licet facere sacrificia, solam autem Hierosolymam illis interdici, vbi illis licebat immolare. Magnum quidem Dei iudicium, diuturna que dignum obseruatione. Imperij Romani gubernaculum obtinente Iuliano, quem vocant apostatam, conuenerunt infiniti propè Iudæi Hierosolymam multis ex regionibus, ut illam cum templo instaurarent. Imperator enim ille cum à fide Christi defecisset, nihilque ei esset antiquius, quam Christianam religionem labefactare, dedit Iudæis illis magnam & pecuniarum & artificum copiam, ut in Christi ludibrium & despectum antiquam urbem renouarent. At Deus compressit nefarios illos conatus: nam cum Iudæi cœpissent nudare fundamenta, multamque hausissent terram, magnus exiuit ignis, qui illos excussit, illorumque impiam pertinaciam fregit. Quam ob rem destiterunt ab incepto, ne omnes igne illo extinguerentur. Narrat hoc diuus Ioannes Chrysostomus oratione **Chryso.** secunda aduersus Iudæos. Sed & Theodoretus libro vigesimo Ecclesiasticæ **Theod.** historiæ vbi hoc copiosè scribit, asserit præter hoc Iudæos comportasse gypsi & calcis multa modiorum millia, quæ irruens impetus venti repente disperfit.

fit. Et ait conspectum fuisse in coelo signum crucis fulgidum: ipsorumque Iudaeorum vestes fuisse crucibus non tamen fulgidis, sed coloris atrii repletas.

Eusebi. Scribit etiam historiam hanc Eusebius Caesariensis libro. 10. Ecclesiasticae historiae capite ultimo: & multo copiosius Nicephorus Callistus tomo. 10. capite. 32. & 33. vbi multa notatu dignissima literis mandauit. Aspicias igitur non potuisse Iudaeos Hierosolymam cum templo instaurare, post illatam à Romanis euerfionem, quam hinc Daniel abominatione desolationis appellauit. Nonnulli per abominationem desolationis intelligunt detestabilem veterum sacrificiorum oblationem, post plenè enuntiatam euangelij veritatem. Alij statuam Tiberij Caesaris, quam Pilatus statuit in templo. Alij statuam Adriani imperatoris, quam ipse in templo iussit collocari. Alii impiam Antichristi doctrinam. Alij ipsum Antichristum. Sed quia Christus Deus noster loquens de hac abominatione desolationis monet, vt qui eam viderint, fugiant ad montes, ne in vrbe acerbissimis afficiantur vulneribus, existimo nomine eius significari templi oppugnationem, vel impium Romanorum exercitum templum inuadentem ad illud spoliandum & euertendum.

Huic expositioni fauet litera Hebraea, quae potest verti: Erit expansio abominationis desolationis: Hoc est extensio vexilli exercitus Romani. Potest quoque hic locus verti: Erit per calamitatem abominatio euerfionis: Hoc est delebitur templum per exercitum gentium: mala enim aliquando accipitur pro exercitu. At rectissima est litera editionis vulgatae habens: Erit in templo

abominatio desolationis. Et ita habet versio Graeca Theodotionis. Et ita Christus dominus hunc locum in euangelio citauit. Capite duodecimo loquitur etiam Daniel de abominatione desolationis: de qua ibi Deo adiuuante differemus.

¶ Usque ad consummationem et finem perseuerabit desolatio. Perseuerabit vastitas templi usque ad finem mundi. Nunquam Iudaeis templum illud restituetur. Id voluit diuus Paulus significare, cum dixit in epistola priore ad Thessalonicenses: Peruenit ira Dei super illos usque in finem. Habes huius capituli explanationem perspicuam meo quidem iudicio, & veram: ex qua colliges exactas et exactas finitas septuaginta hebdomadas, de quibus hinc loquitur Daniel. Liqueat ex hac Danielis vaticinatione Christum Deum, verum Messiam iam venisse, Iudaeosque illum expectantes in errore intolerabili versari. Nam quocumque modo has septuaginta hebdomadas assumpseris, & à quocumque tempore eas inceperis, videbis clarius luce meridiana eas esse completas: & ex consequente Dei filium à caeli fastigio ad terram descendisse, humanam naturam induisse, & in crucis ara animam efflasse, vt homines diuino lumine illustraret, & ad vitam immortalem perduceret. Sunt huius loci variae doctorum sententiae, vbi scilicet faciendum sit harum hebdomadarum initium. Iulius Africanus qui floruit imperium tenente Marco Aurelio Antonino, in quinto temporum volumine, vbi hanc vaticinationem de Iesu Christo Deo nostro interpretatur, à vicesimo Artaxerxis regis Persarum anno, ait has

hebdomadas principium habuisse : cuius sententiam sequitur Theodoretus in commentarijs in hunc locum. Eusebius Casariensis in octavo demonstrationis euangelicæ libro, ab anno primo Cyri regis Persarum. Eodẽ modo Clemens Alexandrinus. Hippolitus multo antè, nimirum quadragesimonono ante Cyrum. Origenes in decimo Stromatũ volumine à primo anno Darij filij Assueri, à die quo angelus has hebdomadas Danieli nuntiauit. In qua sententia multo copiosius & apertius est Tertullianus in libro aduersus Iudæos. Nicolaus Lyranus duas habuit opiniones: nam prius existimauit has hebdomadas incepisse anno vigesimo Artaxerxis: postea verò multo antè, nimirum anno quarto Sedechiæ circa finem. Hanc eius secundam opinionem sequitur Paulus Burgensis in additionibus, Raymundus in Pogione, Vatablus Franciscus Vatablus in annotationibus. Rabbi Salomon doctus inter Iudæos, ait has hebdomadas incepisse ab euerfione primi templi, & finem fecisse in euerfione secundi. Hanc explanationẽ sumpsit ille ex libro illo Talmud, qui inscribitur Ceder holam: & ex libro, qui inscribitur Abodazara, vbi affirmatur. In hac sententia fuerint multi Iudæorum rabbini, quos citat Finus Hadrianus in Flagello Iudæorum capite 5. libri. Verum vbicunque has hebdomadas incipias, videbis eas tempore Christi impleras fuisse, aut circa eius tempus, nempe in euerfione templi Hierosolymæ per Titum Vespasianum anno quadragesimo secundo post Christi mortem: etiam iuxta Iudæorum sententiã. Quare omnis illis adimitur excusatio: ita enim cum illis hæc pugnat vaticinatio, vt nullo mo-

do possint euadere. Sed nulla te teneat admiratio, quòd tantam videas in huius loci explanatione authorum varietatem in temporum supputatione. Nam cum numerent tempora per regum ac principum vitas, quorum certus annorum numerus nõ possit ex diuina colligi scriptura, recurrunt ad annalium memoriã, & historias humanas: cum autem illæ sint dispares, & varietate distinctæ: nam quædam plures annos numerant, quædam pauciores, & vnusquisque suum sequatur scriptorem, sunt etiam illi diuersi. Quidam aiunt Cyrum triginta annos vixisse: alij viginti duos: alij quatuor tantum. Quidam à primo anno Cyri vsq; ad vigesimum Artaxerxis centũ & quindecim annos numerant: alij verò quadraginta & septem duntaxat, aut circiter ad calculum reuocant. Hac ratione ductus Iosephus in libro cõtra Appionem: Sci- Ioseph. mus, inquit, in quot locis Hellanicus de Hellani. genealogijs & temporibus ab Agefilao Agefila. discrepet: & in quot Herodotum corri- Herod. gat Agefilaus. Ephorus Hellanicum in Ephor. pluribus ostendit esse mendacẽ, & Ephorum Timæus, Timæum posteri, Hero- Timæ. dotum cuncti. Hæc ille. Nec Latini historici, nec Græci, nec Hebraici omnino conueniunt & concordant in temporum numeratione, & ad calculum reuocatione. Illud est certissimũ Iesum Christum dominum nostrũ se in crucis ara sacrificium constituisse in vltima harũ septuaginta hebdomadarum, in medio hebdomadæ, fuisseque has hebdomadas finitas & expletas anno tertio cum dimidio circiter post eius mortem: quo tempore apostoli euangelium in Iudæa nuntiarunt, in cuius confirmationem miracula multa ediderunt. Vnde exordium

sumpse-

sumpserint, magna controuersio est. Sed inter omnes illi mihi magis placet, qui eas aiunt incepisse ab eo die, quo eas angelus Danieli nuntiauit. Id explicat ipse angelus, cum ait: Ab exordio precu-
tuarum egressus est sermo: ego autem ueni, ut indicarem tibi. Hic sermo à Deo egressus est, fundente Daniele preces ad illum, qui sermo erat de his septuaginta hebdomadis, quas ei angelus indicauit. Et paulò post ait idem angelus: Scito ergo, & animaduerte: ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Ierusalè, &c. Hoc est à pronuntiatione huius sermonis mei de septuaginta hebdomadis: qui sermo exiit paulò antè à Deo, & nunc exit à me: nam ipse mihi indicauit illu, ut ego tibi illum indicarem. Ab egressu, inquam, huius sermonis usque ad generis hominum redemptionem per Christu erunt septuaginta hebdomadæ: quæ explebuntur anno circiter tertio cū dimidio post eius acerbam cædem: nam ipse in medio hebdomadæ immolabitur: eritque perpetuum sacrificium: & tunc veteris legis sacrificia cessabunt. Hæc est uera, ut ego mihi statuo, huius loci explanatio; omnibus alijs literæ congruentior, instituto diuini uatis propior, & annorū numero accommodatior. Aliarum quedam multò plures continent annos, quedam multo pauciores: hæc autem mediū amplectens ueram sequitur annorum supputationem à magnis ac sapientibus uiris approbatam; partim ex sanctis literis, partim ex historicis Græcis, Latinis, Persis, Hebræis uerè de promptam. Supputationem autè supra digessi, uerba illa explanans: Septuaginta hebdomades abbreviatae sunt. Tanta est huius uaticinationis vis, ut illa conuictus ac cōstrictus

Rabbi Samuel literarum diuinarum peritus, in epistola quadam ad R. Isaac ingenuè fateatur, uenisse Christum, iuxta has Danielis hebdomadas. In ea sententia existimo fuisse Iudæos illos, qui miserunt sacerdotes & leuitas interrogatu Ioannem, esset ne ipse Messias, ut ei traderent regnum, si seipsum Christu fateretur. Nam præter hunc Danielis locu videbant impletum esse oraculu patriarchæ illius Iacob, in quo diuinum quoddam fidei & uaticinationis lumen priscis illis temporibus mirabiliter eluxit. Cum enim ad exitum uitæ uocaretur, has uoces emisit: Non auferetur sceptru Gen. 49 de Iuda, & dux de femore eius, donec ueniat, qui mittendus est: & ipse erit expectatio gentium. Nam tempore Christi ademptus est principatus à tribu Iuda: & nunquam postea Iudæi habuerunt sceptrum, nec dominatum, nec principem de genere Iuda: nec unquam habebunt: quoniam adueniente regno æterno Christi Dei nostri, fuit regnum illud temporale à Iudæis penitus ablatu. Herodes enim alienigena Antipatri Ascalonitæ, & matris Cyprides Arabicæ filius, à Romanis suscepit Iudæorū principatum, quo tempore natus est Christus: quem diuini uates prædixerat esse à cœlesti patre in mundum mittendum. Eam ob causam dixit Iacob: Donec ueniat, qui mittendus est. De illo dicebat Moses cum Deo patre loquens capite quarto Exodi: Mitte, quem missurus es. Erat Exod. 4. enim missurus uerbum, quod erat à principio: de quo ait diuinus psalter psal. 106. Psal 106 Misit uerbum suum, & sanauit eos. Et psalmo. 147. Emitteret uerbum suum, & liquefaciet ea. Esaias capite. 16. Emitte Esai. 16. agnum domine dominatorem terræ de

petra deserti ad montem filiae Sion. Et
 Esai. 19. capite. 19. Mittet eis saluatorem, qui li-
 beret eos. Et capite. 48. inducit Christum
 ita loquentem: Dominus Deus misit me.
 Amos. 4. Et Amos capite. 4. ait: Ecce dominus
 mittens eloquium suum. Vbi septuaginta
 interpretes habent Christum suum. Vnde
 Galat. 4. diuus Paulus in epistola ad Galatas: Mi-
 sit Deus, inquit, filium suum factum ex
 muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub
 lege erant, redimeret. Illud expectabant
 antiqui patres, eius aduentum cupiebant
 fideles, de eo vaticinabantur diuini vates,
 cuius sanguine erat mundi maculae abluenda,
 & iniquitates expianda. At nonnulli
 Iudaei obstinati aiunt modo, per sce-
 ptrum non intelligi principem nec do-
 minum, sed calamitatem, qua illi usque
 ad Messiae aduentum opprimuntur. Sed
 septuaginta interpretes qui fuerunt na-
 tione Iudaei, vtriusque linguae Graecae &
 Hebraicae periti, & diuina claritate illu-
 minati, transtulerunt: Non deficiet prin-
 ceptus ex Iuda, & dux de femoribus eius.
 Et paraphrasis Chaldaica summae apud
 Hebraeos authoritatis, habet: Non aufer-
 retur habes principatum a domo Iuda,
 nec scriba a filiis filiorum eius. Thargum
 etiam Hierosolymitanum habet: Non
 deficient reges de familia Iehudah. Qua-
 re non sunt recentes Iudaei audiendi con-
 tra tantam nubem testium: praesertim
 cum omnibus diuinam legem accuratè
 intuentibus sit exploratum & perspectum,
 vocabulum sceptrum dominum ac prin-
 cipatum, seu principem aut regem, atque
 regiam dignitatem significare. Pro prin-
 cipatu accipitur in oratione Esther ca-
 pite. 14. libri eius mandata: Ne tradas do-
 mine sceptrum tuum his, qui non sunt.
 Iere. 51. Pro rege autem apud Ieremiam cap. 51.

cum ait. Qui fecit omnia, ipse est, & sce-
 ptrum Israelis hereditatis eius. Hoc est,
 Deus est, qui regnat in Israele, & ipse
 est rex eius. Nec obstat, quod aiunt caeci
 Iudaei, vocabulum Xeuet pro quo Lati-
 nus interpres vertit sceptrum, significa-
 re etiam virgam: & ex consequente fla-
 gellum & calamitatem, non autem re-
 gem. Nam capite Numerorum. 24. vbi
 Num. 24. vulgata editio habet in vaticinatione Ba-
 laam: Orietur stella ex Jacob, & consur-
 get virga de Israel: pro virga est in He-
 braeo idem nomen Xeuet: pro quo On-
 chelus paraphrastes Chaldaicus transtu-
 lit regem: ita enim habet: Cum consur-
 get rex de Jacob, & ungetur Christus
 de Israel. Verba illa Esai. cap. 11. Egredietur
 Esai. 11. virga de radice Iesse, & flos de ra-
 dice eius ascendet: vertit in hunc modum
 Ionathas Chaldaicus: Egredietur rex de
 filijs Isai, & Christus de filijs filiorum eius.
 Ionath. Vbi tam per virgam, quam per florem
 interpretatus est regem Messiam: Iere-
 Iere. 1. miam secutus, qui capite. 1. Deum virgā
 vigilantem appellauit. Porro Pierius Va-
 Pierius. lerianus sceptrum ait esse regni hierogly-
 phicum. Praeterea si in oraculo Iacob ac-
 ciperetur sceptrum pro calamitate, seque-
 retur inde solum a tribu Iudah esse illam
 auferendam, non autem ab alijs: & ad hoc
 venturum esse Messiam tantum, ut sola
 vnam tribum molestius leuet, & omnes
 alias in arumnis relinquat, gentesque
 omnes penitus contemnat. O caecitatem
 intolerabilem, o amentiam deplorandam!
 Quomodo ergo pater dixit filio suo psal-
 mo. 2. Postula a me, & dabo tibi gentes
 Psal. 2. hereditatem tuam, & possessionem tuam
 terminos terrae? Et psalmo. 66. In omni-
 Psal. 66. bus gentibus salutare tuum? Nonne di-
 uinus ille vates Esaias qui animum suum
 ab im-

ab impuritatē contagione seu carat, & ad rerum diuinarum contemplationem contulerat, spiritu prophético illuminatus inducit Deum patrem capite. 49. ita cum Messia loquentem: Parum est, vt sis mihi seruus ad suscitandas tribus Iacob, & fœces Israël conuertendas: dedit te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; ad extremū terræ? Aggæus quoq; propheta lumine vaticinandi diuinitus illustratus capite secundo has voces emisit: Veniet desideratus cunctis gentibus. Nonne vides Christum esse omnium tribuum ac gentium seruatore & cōsolatore? Si ille pro vna tantum tribu erat venturus, quorsum dixit Iacob in eodem oraculo: Et ipse erit expectatio gentium? Pro quo alia translatio habet: Et ipse erit congregatio gentium. Sed non est mirum cæcos fallacesque Iudæos huiusmodi interpretationes plenas dolis, cauillationibus & impietatibus excogitare: nam cum eorum ratio sit obscurata flagitijs, impedita obstinatione, & à diuina voluntate penitus auersa, quid aliud, quàm huiusmodi monstra machinabitur? Alij Iudæi fatentur sceptrū hoc loco Genesis accipi pro principatu, sed non esse vaticinationem illam de Christo explanandam: quoniā in Hebraico est: Donec veniat filoh, per quem non Christum, sed locum quēdam interpretantur. Ac alias ineptias fingunt ridiculas & impias. Sed eorum error refellitur & refutatur paraphrasi Chaldaica, quam illi ex decreto Talmudico negare non possunt. Illa enim ita habet: Nō auferetur habens principatum à domo Iuda, nec scriba à filijs filiorum eius, donec veniat Messias, cuius est regnum: & ei obedient populi. Nonne vides apertè

per filoh intelligi Messiam? Non ait: Donec veniat locus: sed donec veniat Messias. Ita quoque Rabbi Solemoh, Salom. R. Moses Gerundensis, R. Moses Ægyptius, & R. Leui hunc locum interpretantur. Moses. Ægypt. Leui. Asserunt enim intelligi de Christo: quod poteris apud Paulum Burgensem in Scrutinio, & apud Marsiliū Ficinum in libro de religione Christiana videre. Rabbi etiam Cabadias qui legem transtulit literis Arabicis hunc locum de Messia interpretatur. Et eodem modo Rabbi Chimhi magni nominis inter Iudæos. Burgen. Marsili. Cabadi. Chimhi. Vocabulum filoh quod est in Hebræo, deducitur à verbo Salach, quod significat mittere: vt psalmo. 104. Psa. 104. Misit ante eos virum. Et capite Ezechielis. 2. Ezech. 2. Mitto ego te. Quam ob causam rectè Latinus noster interpretans transtulit: Qui mittendus est. Similiter apud Ioannem Ioan. 9. capite nono: Vade, laua te in natatoria Siloe, quod interpretatur missus. Siloh enim & Siloe ab eodē verbo salach, quod mittere significat, deriuantur. Sed quoniam fil significat filium, ait Pagninus in Pagnin. Thesauro filoh significare filiū eius: posseque verti: Donec veniat filius eius: nimirum Iuda. Dixerat enim: Non auferetur sceptrum de Iuda. Et per filium Iuda intelligit Christum, qui secundū carnem de tribu Iuda descendit. Sed in bibliorum versione habet: Donec veniat Messias. Potest nihilominus filoh deduci à verbo salah, quod significat in pace & quiete esse. Vnde filoh significat quietē, felicitatem, pacem, & pacificū: quæ omnia Christo cōueniunt: quem Esaias Esai. 9. nono vocat principem pacis. De quo ait apostolus ad Ephesios capite secundo: Ipse Ephe. 2. est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Hac ratione ductus existimat Vatablus, Vatabl. posse

posse verti hunc locum: Donec veniat felicitas: vel author felicitatis. Sed ex his interpretationibus illa eminent inter omnes, quam reddidit Latinus noster interpres: Donec veniat, qui mittendus est. Hęc est clarior, germanior, & excellentior, quę apertę ostendit, fore vt filius Dei verus Messias mitteretur à patre: eumque venisse tēpore Herodis, quādo Iudęis ablatū est sceptrū: à quo tēpore nullū postea regem habuerunt de genere Iuda, nullū ducē eiusdē tribus, qui eorū rempublicā gubernaret. Hoc oraculū Iacob & multa alia, quę breuitatis causa silentio pretereo, ostendūt perspicuē Iudęorū, ignorantia & cęcitatē Messia venturū sperantiū, cum iā venerit, quę ipsi recipere noluerunt, quin potius ad cædem crudelissimam vocarunt. Quare sunt neglecti, & calamitosi: nec habēt templū, nec sacrificia, nec regē, nec sacerdotes, nec prophetas, nec terram promissam: imō nec spem, cum sint fluxæ & expletæ septuaginta hebdomadæ: de quibus hoc loco loquitur Daniel, intra quas erat Christus venturus, & occidendus. Non me fugit obstinatos Iudęos afferre cauillationes ad deprauandū hoc caput Danielis, sed ineptas, ac planē nullius momenti: quibus rectē respondet Petrus Galatinus libro quarto arcanorum catholicę veritatis: & nonnulli alij, qui nomen suum immortalitati commendarunt.

Galatin.

Annotations ex Hebræo in caput nonum.

Ego Daniel intellexi ex libris. Quidam pro intellexi vertunt attentē cōsideraui. Verbum Hebraicū est יָדַע Baia, quod vtrunque significat

& intelligere, & cōsiderare, seu animaduvertere. Pro intelligere accipitur psalmo. 138. Intellexisti cogitationes meas Psal. 138. de longē. Hoc est, non solūm actiones meæ, sed etiam cogitationes tibi domine notę sunt: nec solūm dū eas in corde verso, quin potius priusquam quicquam cogitem. Voluit his verbis diuinus psalter admirabilem Dei cognitionem significare. Sed quia pro, cogitationes meas, est in Hebraico לִרְעִי Lerehi, cuius singulare est רָעִי Reagh, quod preter cogitationem significat amorem & calamitatē, possunt verti verba illa: Intellexisti amores meos à longē. Ac si dicat: Tibi domine est cognitus & perspectus amor, quo ego te multo ab hinc tēpore prosequor. Vel sic: Intellexisti afflictiones meas procul: id est priusquā me premerēt. Significat etiam verbum hoc erudire: pro quo noster Latinus interpres vertit dare intellectum: vt psal. 118. Psal. 118. Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectū data paruulis. Vbi pro, Hieron. declaratio, vertit Hieronymus ostium. Possunt verba illa ita ex Hebræo transferri: Ostium verborum tuorum illuminat, & erudit humiles seu simplices. Nō enim tantūm interiora & secretiora diuinę scripturę illuminant, sed etiā ipsa ianua & primus aditus lucem præbet, & animos non superbiorum, sed humilium solet illustrare. Pro considerare accipitur verbum hoc capite Prouerbiorum septimo: Prou. 7. Considera recordem iuuenem. Et capite. 37. Iob: Considera mirabilia Dei. Iob. 37. Quam ob causam non perperam hunc locum ita nonnulli vertunt: Ego Daniel attentē cōsideraui in libris.

¶ Numerum annorum. Pro, annorum, est in Hebræo שָׁנָה Xanah, quod nomē signifi-

Prou. 7.

Iob. 37.

signifi-

significat mutationem, & iterationem, & annum: quod anni mutantur, & solis cursus vt antea iteretur. Eo vtitur psal-
 mographus: cum ait psalmo. 89. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni: & amplius labor & dolor. Nam quod restat post annos octoginta plenum est morbis & angoribus & molestijs. Nihil nobis ad dolorem & cruciâtes ægri- tudines potest acerbius accidere, quàm longa vita, & tempore producta senectus. Possunt nihilominus hæc verba ita ex Hebræo transferri. Dies annorum nostrorum quibus viuimus, sunt septuaginta anni: aut ad summum octoginta anni: & præcipuum eorû labor & dolor. Quid est enim præcipua pars vitæ nostræ quàm laborum corporis, & contentionum animi rota quædã viua, ac mœrorum, acerbis, lachrymarum, cruciatuum, ærumnarum officina? Annus variè numeratur iuxta diuersarû nationum consuetudinem. Hoc autem Danielis loco, quemadmodû alijs diuine scripturæ annus est duodecim mensium spatium. Si autem scire volueris nomina mensium apud Romanos, Ægyptios, Hebræos, Græcos, Britanos, Cyprios, Chaldæos, Athenienses, Achiuos, Macedones, Bithynios & alias nationes, vide Bedam presbyterum in libro de temporum ratione, & Ioannem Nouiomagum in scholijs in eundem librum, & Theodorum Gazam, & Eucheriu libro secundo instructionum ad Salonium, & Lilius Gregorium in libro de annis & mensibus. Nec audiendi sunt, qui aiunt annum in enumeratione annorum antiquorum patrum accipi pro spatio quatuor tantû mensium: nam ex ipsis sa-

cris literis liquet, annos illos esse tantû, quemadmodum sunt modò, & nihil in re, aut parum differre. Itaque in sancta scriptura annus est spatium mensiu duodecim. Ita accipitur capite. 5. Genesis, vbi scriptum est: Factum est omne tempus, quod vixit Adâ, anni nongentitriginta. Et capite. 9. Impleti sunt omnes dies Noë nongentorû quinquaginta annorû. Et alijs in locis. Quin etiam antiquissimi authores lögissimam fuisse priscorum vitam memoriæ prodiderunt: qua in re cum diuinis literis concordarunt. Et nonnulli faciunt mentionem illius Noë, qui in eluione terrarum arcam fabricauit. Hi sunt Berofus Chaldaus, Manethon Ægyptius, Mochus, Estius, Hecathæus, Hellanicus, Acusilaus, Nicolaus historicus, Ephorus. Quorum duo vltimi mentionem faciunt quorundam antiquorû, qui annos mille vixerunt. Quade re vide Iosephum capite. 8. libri. 1. antiquitatum Iudaicarum.

¶ *Vt ambularem in lege ipsius.* In translatione Theodotionis est: *Vt ambularem legitimis eius.* Quod idem est: lex enim Dei nomine legitimorum significatur: vt capite. 12. Leuitici: Custodite legitima mea. Verba sunt Dei legis suæ obseruantiam commendantis. Et capite vigesimo eiusdem libri: Nolite ambulare in legitimis nationum. Lex diuina appellatur in sancta scriptura testimonium, iudicium, eloquium Dei, iustitia, mandatum, præceptum, vita, lucerna, vinum, lac, lumen, pabulum, iugum, via salutis, verba Dei, statuta, & legitima. Nonnulli vertunt: *Vt transigeremus vitam ex legibus ipsius: siue, vt viueremus secundum legem ipsius.* Nec perperam omnino: nam in Hebræo est verbû *לאל*

לאל,

Berofus
Manet.
Mochus
Estius.
Hecath.
Hellani.
Acusila.
Nicola.
Ephor.
Ioseph.

Theod.

Leui. 12.

Leui. 10.

COMMENT. IN DANIE.

Ialac, quod significat ambulare, quemadmodum Halac: in diuinis autem literis idem est sepe ambulare ac viuere. Ita accipitur capite. 26. Leuitici: Si in præceptis meis ambulaueritis, dabo vobis, &c. Hoc est, si secundum præcepta mea vixeritis. Eodé modo psalmo. 118. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini: Et Prouerbiorum. 10. Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter. Et capite Michææ. 6. Et ambulasti in voluntatibus eorum. Pro quo codices vitiosi habent: in voluptatibus. Sensus est: Et vitam ad eorum consilia traduxisti: iuxta eorum vixisti voluntatem. Vnde diuus Paulus capite. 8. epistolæ ad Romanos: Non secundum carnem, inquit, ambulamus. Et. 13. eiusdem: Sic vt in die honestè ambulemus. Hoc est, ita vt in tempore legis gratiæ honestè viuamus. Et capite. 5. ad Galatas: Spiritu ambulate. Quasi dicat: Ita vitam degite, vt sitis spiritus: qui enim adhæret Deo, vt idem ait apostolus in priore ad Corinthios, vnus spiritus est. Ambulare coram Deo est dare operam virtuti, vt capit. 17. Genesis, vbi Deus dixit Abrahamo: Ambula coram me. Ac si diceret: Incumbe in studia grata mihi. Vnde rex Ezechias capite. 38. apud Esaiam: Meméto, inquit, quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate. Hoc est, memor sis obsecro clementissime Deus, quemadmodum illum cum labore ad veram laudé directum iter susceperim, & iustitiam ac pietatē sine simulatione coluerim. Veritatē opponit hypocrisi, & simulationi.

Pagnin. ¶ *Ne audirent vocem tuam.* Pagninus vertit: Vt non obtemperarent voci tuæ. Sed in idem recidit. Audire enim pro obedire sæpenumero vsurpatur. In He-

braico est verbum *שמע* Xamagh, quod significat audire, parere, cogitare. Quare potest etiam verti locus hic: Ne cogitarent legem tuam. Ac si dicat: Ne legem quidem tuam custodierunt, nedum illis in mentem venit.

¶ *Et cogitaremus veritatem tuam.* Versio Theodotionis habet: Et intelligeremus in omni veritate. Pagnini autem: Ad intelligendum veritatem tuam. Pro, cogitaremus, est, in Hebræo verbū *סאל* Sacal, quod significat cogitare, intelligere, considerare, prosperari, aspicere, commutare. In hanc vltimam significationem accipitur cap. 48. Genesis: Extendens Iacob manum dexteram posuit super caput Ephraim minoris fratris, sinistram autem super caput Manassés, qui maior natu erat, commutans manus. Quod potest verti ex Hebræo: Intelligēs, siue prudens manibus: sapienter enim manus imposuit. Hac ratione ductus vertit Onchelus paraphrastes Chaldaeus: Docuit manus suas. Ita direxit illas, ac si essent consciæ rerum futurarum. Nam etsi Manassés erat maior natu, Iacob tamē intuebatur eum fore minorem benedictione & felicitate: quemadmodum postea euentus probauit. At septuaginta interpretes nobiscū habent: *ἐναλλαξας τὰς χεῖρας*: hoc est, commutans manus. Pro aspicere accipitur capite. 3. Genesis, vbi de ligno sciētie boni & mali scriptum est. Erat aspectu delectabile: Hoc est ad aspiciendum iucundum. Pro quo nonnulli vertunt: Erat ad intelligendum appetibile. Septuaginta verterunt: pulchrum ad intelligendum. Potest rectè verti: Desiderabile ad intueendum. Rapiebat enim oculos intuentium ipsum. Sed rectissimè vertit interpres noster: Aspectu delectabile. Pro prosperari accipi-

accipitur iuxta nonnullorum Hebræorū
 1. Re. 18. sententiam capite. 18. libri. 1. Regum. Id
 enim quod nos habemus: In omnibus
 quoq; vijs David prudenter agebat: ver-
 tunt illi: Omnibus quoque vijs David
 prosperabatur.

¶ *Occidetur Christus, et non erit eius pō-
 pulus, qui eum negaturus est.* Septuaginta
 habent: Destruetur vnctio: & iudicium
 non est in eo. Hoc est, euertetur sacerdo-
 tium Iudæorum: & non erit in illo iu-
 dicialis potestas: finientur sacerdotes le-
 gis veteris, qui vngebantur oleo: & ne-
 minem amplius iudicabunt: auferetur
 enim ab illis sceptrum, & principatus.
 Hoc ideo dictum est, quia duces qui post
 captiuitatem Babylonicam Hebræorum
 rempublicam gubernabant, erant sacer-
 dotes de tribu Leui, & de tribu Iuda: hæ
 enim duæ familiæ erāt matrimonijs cō-
 iunctæ: à quibus tempore Christi ablata
 est omnis potestas. Et iam nec vngeban-
 tur, nec summo fungebatur sacerdotio,
 nisi qui illud à gentilibus Iudææ guber-
 naculum obtinentibus emebant. Donec
 vrbs fuit penitus euerfa, & templū fun-
 ditus deletum: & Iudæi partim interfe-
 cti, partim capti, & acerbissimis calami-
 tatibus affecti: & nunquam amplius sa-
 cerdotium, nec vmbra eius habuerūt.
 Venit enim excelsus æternusque sacer-
 dos Christus Deus noster secundum or-
 dinē Melchisedech: & fuit Aaronicū sa-
 cerdotium abrogatū. De Christo enim
 cecinerat diuinus ac regius vates psal-
 mo. 109. Iurauit dominus, & non pœni-
 tebit eum: tu es sacerdos in æternum se-
 cundum ordinem Melchisedech. Quē
 locum diuus Paulus in epistola ad He-
 bræos de Christo interpretatur. Sacerdo-
 tium Aaronicū fuit sine iureiurando in-

stitutum, velut commutandum, & delē-
 dum: sacerdotium verò Christi cum iu-
 reiurādo, vt hoc modo ostēderetur eter-
 num fore. Iurauit dominus, inquit Da-
 uid, & non pœnitebit eum: tu es sacer-
 dos in æternum secundum ordinē Mel-
 chisedech. Hæc est æditionis Græcæ in-
 terpretatio vera & perspicua. Eam sequi-
 tur Augustinus in oratione contra Iu-
 dæos, paganos, & Arrianos capite. 12. Et
 multi alij doctores. Sed si verbum verbo
 reddere volueris, vertes: Occidetur Chri-
 stus: quemadmodum habet vulgata no-
 stra editio. Et ita vertunt Hebræi. De eo
 prædixerat Esaias. 53. Ipse vulneratus est
 propter infirmitates nostras, attritus est
 propter scelera nostra. Et paulò pōst: Si-
 cut ovis ad occisionem ducetur: & quasi
 agnus coram tondēte se obmutescet. Et
 Ieremias in quarta lamentatione: Spiri-
 tus oris nostri Christus dominus: captus
 est in peccatis nostris: cui diximus: in
 vmbra tua viuemus. Tanto amore nos
 profecutus est, vt pro nobis sanguinem
 funderet, & mortem acerbissimā susti-
 neret. Hac admirabili charitate nos vo-
 luit attrahere ad seipsum. Ipse enim ait
 apud Oseam capite vndecimo: In funi-
 culis Adam traham eos, in vinculis cha-
 ritatis. Ac si dicat: Feræ solent trahi fu-
 nibus per vim: at ego attraham homi-
 nes ad me operibus amore plenissimis.
 Pro, in funiculis Adam, habent Septua-
 ginta: *ἐν συναρτοῦ ἀνθρώπου*. Hoc est in
 morte hominis. Ac si dicat: Ego factus
 homo moriar pro hominibus. Quod
 poterat maius esse amoris signū, quàm
 pro nobis mortem subire? Voluit nos ad
 se trahere morte sua, quam tulit in cru-
 cæ à terra eleuatus. Id dixit ipse apud
 Ioānem capite. 12. Cū exaltatus fuere
 à terra,

Psal. 109

August.

Psal. 109

Esai. 53.

Thre 4.

Ose. 11.

I an. 12.

à terra, omnia trahá ad me ipsum. Que fortiora vincula nos ad seipsum trahendum poterant esse, qui suauiores funes, quàm mori pro nobis suspensum in patibulo, iniurijs affectum, & vulneribus fauciatum?

¶ Finis eius vastitas. In Græco est ἐκκωπήσασθε ὡς ἐν κατακλυσμῷ. Idest, succidentur sicut in eluuiione. Isidorus Brixianus transtulit: Finis eius cum diluuiio. Pagninus eandem retulit sententiam his verbis: Finis eius cum inundatione. Ut sit sensus: Populus Romanus in ultimo prælio inuadet Hierosolymam tanta vi, tam vehemente conatu, ut eam capiat, euertat, & spoliet: & instar eluuiionis omnia delect, & obruat. Comparat vltimū impetum belli, & extremam vrbs oppugnationem cum eluuiione omnia vastante: & cum aquarum voragine vi facta, omnia obruete. Sed quia eluuiio omnia vastat, rectè habet editio nostra vulgata: Finis eius vastitas.

¶ Argumentum capituli decimi.

Arrat diuinus vates apparuisse sibi angelū lineis indutum vestibus, qui ei indicauit preces suas esse à domino exauditas, eiq; dimicationes angelorum nuntiauit. Describit tempus & locum huius visionis, quā duobus sequētib; capitibus absoluit. Mittebat Deus ad eum angelos, qui ei futura nuntiarent, & ierfugium ac solatium præbe-

rent: quia ille à complexu patriæ, & à seipso auulsus, profusis lachrymis colebat abstinentiam, vitæ gubernaculum Deo tradebat, illi dignitatem & salutem suam cōmittebat, & cognitionis maximarū rerū deliderio flagrabat.

¶ Caput decimum.

A N N O tertio regni Cyri regis Persarum verbum reuelatum est Danieli cognomento Baltassar: *et* verbum verū, *et* fortitudo magna. Intellexi q; sermonē: intelligentia enim est opus in visione. In diebus illis ego Daniel lugebam triūm hebdomadarum diebus: panem desiderabilem non comedi: *et* caro *et* vinum non introierunt in os meum: sed neque unguento unctus sum, donec complerentur triūm hebdomadarum dies. Die autem vicesima *et* quarta mensis primi eram iuxta fluum magnum, qui est Tigris. Et leuaui oculos meos, *et* vidi: *et* ecce vir vnus vestitus lineis, *et* renes eius accincti auro abrizo: *et* corpus eius quasi Chrysolithus, *et* facies eius velut species fulguris: *et* oculi eius vt lampas ardēs: *et* brachia eius, *et* quæ deorsum sunt vsque ad pedes, quasi species aris candētis: *et* vox sermonum eius vt vox multitudinis. Vidi autem ego Daniel solus visionem: porro viri qui erant mecum, non viderunt: sed terror nimius irruit super eos: *et* fugerunt in absconditum. Ego autem relictus solus vidi visionem grandem hanc: *et* non remansit in me fortitudo: sed *et* species mea immutata est in me: *et* emarcui, nec habui quicquam virium.

¶ Explanatio.

A N N O tertio regni Cyri. Anno primo Darij regis Medorū vidit Dei angelū, qui ei ostendit septuaginta hebdomadarum mysterium. Mortuo Da-

rio anno secundo regni sui tenuit clauum totius imperij Cyrus, qui statim primo anno sui principatus Hebræos in pristinam restituit dignitatem. Anno verò tertio eius reuelatum est Danieli verbum, de quo hîc loquitur: hoc est sermo propheticus: vel veritas verbo nuntiata, quam hoc capite, & duobus sequentibus mandauit. Potest accipi verbum pro re, vt sit sensus. Indicata est ei res quædam ventura. Accipitur enim verbum pro quacunque re: vt capite vigesimo libri quarti Regum: Non fuit verbum quod non monstrasset eis. ^{4 Re. 20} Et capite septimo Iudith: Faciemus hæc verba, quæ locuti estis. Potest etiam hoc Danielis loco verbum accipi pro prophætia: quemadmodum accipitur capite nono Esaiæ: Verbum misit dominus in Iacob. Et. 46. Ieremiæ: Verbum quod locutus est dominus ad Ieremiam.

Cognomento Baltassar. Primum eius nomen fuit Daniel, quo in Iudæa appellabatur. Sed postea fuit illi impostum in Chaldæa hoc nomen Baltassar: vt fuit capite primo perspectum. ^{Supr. 1.}

Et verbum verum. Id est, & res quam vidit, verè futura est, & fortitudo magna: hoc est, magna vis erat in verbo illo. Vel accipitur fortitudo pro exercitu: vt sit sensus: magnus exercitus angelorum apparuit illi: tamen si solus vnus locutus fuit ei.

Intelligentia enim est opus in visione. Hoc est, oportet hominis intellectionem per purgari ad visionem oculis mentis perspicendam. Sumitur intelligentia pro intellectu expurgato. Vel ita: oportet diuinum vatem intelligere vaticinationem: vt propriè ac perfectè propheta dicatur. Eam ob causam

nec Pharaon videns in somnio boues & spicas, nec Nabuchodonosor videns statuas, nec Baltassar videns articulos manus in pariete scribentes verè prophætæ fuerunt: quia veram earum rerum intelligentiam nõ percipiebant. Quod est etiam de Caipha dicendum: cum dixit apud Ioannem vndecimo: Expectat nobis, vt vnus moriatur homo pro populo: & non tota gens pereat. Nam etsi cum esset pontifex anni illius prophetauit, vt diuus ait Ioannes, non tamen verè ac propriè propheta fuit: quia verus sensus vaticinationis illum fugiebat. Tetigit Deus linguam eius, non autem cor. Prophetia est donum Dei, vt ait in epistola priore ad Corinthios diuus Paulus capite duodecimo: & diuus Petrus in posteriore sua capite primo. Sed nõ propterea concluditur, vt qui est hoc munere præditus, sit in gratia gratum faciente constitutus. Docet enim diuus Paulus in priore ad Corinthios capite tertio decimo prophetiam non habere necessariam cum charitate connexionem: cum ait: Et si habuero omnem prophetiam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Id ostendit Augustinus libro secundo ad Simplicianum. Potest hoc deduci ex euangelio Matthæi capite septimo, vbi scriptum legimus, multos dicturos esse in illa die: Domine domine, nonne in nomine tuo prophetauimus tuis? Quibus dicturus est Deus: Non noui vos: discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem. Balaam homo improbis vaticinatus est, vt proditum est memorie capite 22. Numerorum. De eo ait in epistola sua Iudas apostolus: Vt illis qui in errore Balaam mercede effusi sunt.

Saul concitatus ira & inuidia, inflam-
 matus furore, cum quæreret innocen-
 tem Dauidem, cui perniciem machi-
 nabatur, totoque ex ore illi crudelitas
 emicaret, vaticinatus est: idemque fe-
 cerunt serui eius, vt literæ diuinæ ca-
 pite decimonono primi Regum memo-
 riæ prodiderunt. Aspicias igitur, posse
 improbos homines vaticinari. Nihilo-
 minus magnopere conducit ad eximiâ
 vaticinationis lucem comparandam, iu-
 stitiam & pietatem colere, mentis a-
 ciem perpurgatam extollere in cælum,
 cogitationem à consuetudine abduce-
 re, & animum à sensibus reuocare. Sed
 etiamsi propheta esse possit sine chari-
 tate, non tamen sine vaticinationis co-
 gnitione. Nam vt hoc loco ait Daniel:
 Intelligentia est opus in visione: hoc est
 in prophetia. At non semper necesse
 est, vt quæ diuinus vates intuetur, pri-
 mò intelligat. Nam Daniel noster ali-
 qua vidit, quæ non intellexit, nisi post-
 quam ei fuerunt ab angelo explicata,
 vt ipse capite septimo, & octauo, & hoc
 decimo fatetur.

*In diebus illis ego Daniel lugebam trium
 hebdomadarum diebus.* Hoc est, anno ter-
 tio Cyri ego Daniel me dedidi lachry-
 mis & lamentis tres hebdomadas die-
 rum. Hoc dicit ad differentiam heb-
 domadarum annorum, de quibus ca-
 pite superiore locutus est. Duplex est
 enim hebdomada, vna dierum, vt hic,
 altera annorum, vt ibi. Pro trium heb-
 domadarum diebus, poteris vertere ex
 Hebræo: tres hebdomadas dierum.
 Et ita habet versio Theodotionis. Sed
 eadem est sententia. Plorauit Daniel
 propter peccata sua, & populi: præfer-
 tim propter illorum Hebræorum desi-

diam, qui in Chaldæa manebant: in
 quibus videbat memoriam sanctæ ciui-
 tatis obliuione deletam. Multi enim
 in Babylonica regione nutriti, nolebant
 ad instaurandam Hierosolymam reuer-
 ti. Ipse autem Daniel manebat cum
 illis, vt eos instrueret, ne Dei legem
 repudiarent. Hanc esse causam lachry-
 marum Danielis tradit Theodoretus hoc
 loco: & Petrus Comestor in historia
 scholastica. Fortasse ideo lugebat, quia
 eo tempore nuntiatum est in Chaldæa,
 Iudæos qui erant in Iudæa ob iniurias
 vicinorum populorum ab vrbe ac tem-
 pli structura impediri. Eam ob causam
 Deum cum lachrymis precabatur, vt
 opem ferret Iudæis, eosque in cærore
 leuaret, atque ad urbem, sanctumque
 templum ædificandum erigeret. Pro-
 babile est, plorasse Danielem præci-
 puè, vt Deus sibi res futuras aperiret:
 ipseque se ad illas mentis oculis aspi-
 ciendas prepararet: Nos eadem poeni-
 tentia muniti ad Deum conuertamur:
 iuxta id quod ipse ait apud Ioelem ca-
 pite secundo: Conuertimini ad me in
 toto corde vestro, in ieiunio & fletu, &
 planctu. Tela lini quamuis ex filis ex-
 cellentibus confecta, dum tamen est in
 textrina, est nigro quodam colore &
 impuro coinquinata: at extracta inde,
 & immersa in aquas interueniente ca-
 lore solis, redditur alba ac pulchra. Ita
 anima nostra ad imaginem Dei crea-
 ta dum est in mundi textrina, nego-
 tibus seculi irretita, est sceleribus conta-
 minata: sed inde abducta, & lachry-
 mis poenitentiae lota, interuenientibus
 radijs solis iustitiæ, candida efficitur,
 & eximia pulchritudine decoratur.
 Id intelligens Dauid lachrymis opertus

dice-

Sup. 7.
& 8.

Theod.

Theod.
Comest.

Ioel. 2.

S. milia
do.

Psal. 50. dicebat psalmo quinquagesimo. Lauabis me, & super niuem dealbabor. Imitemur illum in lachrymis, & Danielis pietatem intueamur, qui totas tres hebdomadas lachrymis & parsimonia vitus consumpsit. Cum vellet impetrate à Deo res magnas, ad lachrymas & preces confugiebat. Ad illas confugit rex Ezechias in acerbis calamitatum angustijs constitutus, quibus eum Deus mirabiliter liberauit. Ei enim dixit per Esaiam: Audiui orationem tuam, & lachrymas tuas. Idem fecit Tobias ærumnis confectus: de quo ita ait diuina scriptura: Tunc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lachrymis. Et fuit à Deo exauditus, & creptus. Et Raguel: Non dubito, inquit, quòd Deus preces & lachrymas meas in conspectu suo admiserit. Et Psal. 55. Dauid: Posuisti lachrymas meas in conspectu tuo. Magna est viris pijs consolatio scire, esse lachrymas suas in conspectu Dei, eumque videre illos lugentes. Non solum Deus lachrymas videt, sed exaudit. Nulla sunt tormenta bellica, nulla tonitrua, quæ vehementiorem reddant sonitum, quàm piæ & ardentes lachrymæ. Ideo dixit Esai. 38. Deus Ezechia apud Esaiam capite trigesimo octauo. Audiui orationem tuam & lachrymas tuas. Non ait: & vidi lachrymas tuas: sed, & audiui lachrymas tuas. Id intelligens Dauid alloquens Deum psalmo trigesimo octauo aiebat: Auribus percipe lachrymas meas. Psal. 6. Et psalmo sexto: Exaudiuit dominus vocem fletus mei. Eam ob causam dicebat Iudith capite octauo: Indulgentiam Dei fuis lachrymis postulemus. Magna profectò siccitate laborat, qui

ne vnã quidem lachrymam fundit. Vt terra arida ob aquæ penuriam producit dumos & serpentes: sic anima sine lachrymis vanitates & sordes. Quæ admodum agri nisi pluat, nullum ferent perfectum fructum: sic homines nisi imbre rigentur lachrymarum, steriles reddentur. Tanta est in precibus vehementium lachrymarum vis, vt penetrent in cœlos, Deumque cogere videantur. Vnde Hieronymus: Oratio, inquit, Deum lenit: sed lachryma cogit: hæc vngit, illa pungit. Et rursus: Vincit lachryma inuincibilem, ligat omnipotentem, inclinat virginis filium. Illud velim tibi persuadeas, igne purgatorij vi lachrymarum, quas & peccati contritio, & amor virtutum effundit, extinguui. At ignis charitatis nulla extinguitur lachrymarum aqua: est enim diuinus amor ignis, qui aquis nutritur & fouetur. In corde viri pij ad diuinum numen semper aspirantis est Aetna ardens, & Nilus fluens. Vbi fuerint lachrymæ, vt in libro de salutaribus documentis ait Augustinus, ibi spiritualis ignis accenditur, qui secreta mentis illuminat. Sed has lachrymas diluit Deus iuxta illud Apocalypsis capite vigesimo primo. Absterget DEVS omnem lachrymam ab oculis sanctorum. Felices lachrymæ, vt verbis vtar Bernardi in tractatione de contemptione mundi, quas benignæ manus conditoris abstergent: & beati oculi, qui talibus liquefieri elegerunt. Aquæ maris Rubri operuerunt Aegyptios: aquæ verò piarum lachrymarum obruunt peccata. Hæ lachrymæ, vt diuus ait Basilius in libro de libero arbitrio, sunt epu-

Pfal. 14. lœ animæ : iuxta illud psalmographi:
 Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes die
 ac nocte . Viri iusti & pij dolore affe-
 cti mirabilem in lachrymis percipiunt
 consolationem . Calamitates & ingra-
 uescentem rerum aduersarum molem
 non possent aliquando ferre , sed mœ-
 rori & ærumnis succumberent , nisi a-
 nimum ferè labentem lachrymis suste-
 tarent . Suspiciunt in cœlum oculis la-
 chrymantibus , & pia deuotione aqua-
 rum abundantiam profundunt . Sicut
 post vehementes pluias efficitur aer
 purus atque tranquillus : ita post lachry-
 marum imbres , sequitur mentis fere-
 nitas atque securitas . Illæ fluunt de cœ-
 lo , hæ autem ascendunt in cœlum .
 Post illas perfunditur terra fœcundita-
 te , post has perfunduntur lugentes ve-
 ro gaudio : iuxta illud diuini psaltis:
 Euntes ibant & flebant , mittentes se-
 mina sua : venientes autem venient
 cum exultatione portantes manipulos
 suos . Quanta sit lachrymarum utili-
 tas docet Casiodorus in psalmos, cum
 ait : Fletus est cibus animarum , cor-
 roboratio sensuum , absolutio peccato-
 rum , refectio mentium , lauacrum cul-
 parum . Non immeritò Iob cum existi-
 maret se vocari ad exitum vitæ , has
 voces emisit ad dominum capite deci-
 mo : Dimitte me , vt plangam paulu-
 lum dolorem meum . Non petebat vi-
 tam ad risum , sed ad lachrymas : non
 ad vanam mundi lætitiã , sed ad ve-
 ram animi oblectationem : non ad pe-
 stilentes delicias & illecebras , sed ad sa-
 lutarem pœnitentiam & pietatem . Eo-
 dem modo lachrymosus Ieremias ca-
 pite nono : Quis , inquit , dabit capiti
 meo aquam , & oculis meis fontem la-

chrymarum ! Ac si diceret : Vtinam
 caput meum conuerteretur in aquas,
 quæ per oculos meos tanquam per ve-
 nas dimanarent . Nihil erat illi tunc an-
 tiquius , nihil magis in optatis , quàm
 habere in capite perennem aquarum a-
 bundantiam, & oculos in fontes lachry-
 marum conuersos . Nunquam ille hoc
 dixisset , nisi utilitatem lachrymarum
 cognosceret . Vt arbor fert fructus : sic
 lachrymas deuotio . Vt fructus corpus
 reficiunt : ita lachrymæ animum con-
 solatione permulcent . Vt in semini-
 bus est spes frugum : sic in lachrymis
 spes verorum gaudiorum . Eam ob cau-
 sam dicebat apud Matthæum quinto
 Christus dominus : Beati qui lugent :
 quoniam ipsi consolabuntur . Felices la-
 chrymæ, quæ admirabilem ferunt con-
 solationem . Ad eas confugit Petrus,
 qui amarè fleuit , vbi dominum nega-
 uit : & Magdalena , cum pedes domi-
 ni rigauit lachrymis , & terfit capillis :
 & alij infiniti : inter quos fuit Daniel,
 vt ipse hoc loco testatur .

¶ *Panem desiderabilem non comedi* . Id
 est cibus suauem epulasque delicatas
 illis diebus non edi . Nomine panis in
 sacris literis quicumque cibus sæpe signi-
 ficatur , vt alibi ostendimus . Sed quia
 sequitur : Et caro & vinum non intro-
 ierunt in os meum : videtur accipi pa-
 nis hoc loco pro solo pane .

¶ *Mensis primi* . Hoc est Martij, qui vo-
 catur Nisan à Iudæis . Exeuntibus illis
 mense Martio ex Ægypto dixit Deus : Exod. 13
 Mensis hic vobis principium mensium
 primus erit in mensibus anni .

¶ *Iuxta fluuium magnū qui est Tigris* . Hic
 est

Similitu-
do.

Similitu-
do.

Similia.

Mat. 5.

Mat. 26.

Luc. 7.

est vnus ex quatuor fluminibus paradisi
 Gene. 2. terrestris, vt capite Genesis secundo.
 Vocatur autem Tigris ob velocitatem
 cursus à tigride bestia mirabili celerita-
 Hieron. te corrente, vt diuus ait Hieronymus.
 Plinius. Plinius & Solinus aiunt appellari ita,
 Solinus. quia eodem nomine Medi vocant sagit-
 tam. Dicitur Hebraicè Hidecel, hoc
 Danie. 8. est acumen velocitatis. Iuxta hunc flu-
 uium vidit Daniel sequens mysterium:
 Ezech. 1. quemadmodum alterum capite octauo
 iuxta fluuium Eulaum: & Ezechiel a-
 Matt. 3. liud iuxta fluuium Chobar. Et Ioanni
 Baptistæ iuxta Iordanè aperti sunt cœli.
 Obserua quàm familiaria sunt flumina
 diuinis vatibus.

¶ *Et leuavi oculos meos.* Nimirum men-
 tis & corporis: ac visione intellectuali &
 corporali hæc quæ sequuntur, aspexi.

¶ *Et ecce vir vnus.* Hoc est, angelus in
 Symm. figura viri apparens. Symmachus ver-
 tit: quasi vir. Non enim vir erat, sed si-
 Theod. milis viro. Theodoretus existimat esse
 se angelum Gabrielem. Erat indutus li-
 neis, ad angelicum candorem signifi-
 candum. Erant renes eius accincti au-
 ro obrizo, hoc est puro & excellēte, igne
 perpurgato, per quod feruor charitatis
 intelligitur. Cinctura renum significat
 eum esse ad Dei mādāta paratum. Qui-
 dam vertendum putant: Et renes eius
 accincti auri zona. Erat corpuseius qua-
 si Chrysolithus, hoc est erat eius color
 similis colori cœli fulgentibus stellis di-
 stincti, quo immortalitas designatur.
 Chrysolithus est lapis pretiosus, de quo
 copiosè disseruimus in primū caput Eze-
 chielis in annotationibus ex Hebræo.
 Et facies eius velut species fulguris, hoc
 est splendida, instar splendoris coruscan-
 tis. Ac si diceret: à facie eius splendor

eximius exibat: per quem excellentia
 gloriæ eius significatur. Oculi eius vt
 lampas ardens. Id est, clari & splendi-
 di erant eius oculi, perspicacitatem co-
 gnitionis eius designantes. Per brachia
 significatur angeli fortitudo in actioni-
 bus: per pedes eius velocitas in motio-
 nibus: per vocem eius sonorā, quæ
 erat vt vox multitudinis, vis in doctri-
 na, & veritatis explanatione. Eodem
 modo capite primo Apocalypsis scri- Apoc. 1.
 ptum est: Vox illius tanquam vox a-
 quarum multarum. Describit hic Da-
 niel angelum sibi apparentem, vt per
 corporis figuram eius explicet proprie-
 rates.

¶ *Terror nimius irruit super eos.* Si ange-
 lum non viderunt, quomodo trepida-
 runt? Viderunt quidem angelum, sed
 non perceperunt, quid diceret: ideo
 dicuntur non vidisse visionem. Ani-
 malis namque homo, vt ait Paulus in
 priore ad Corinthios, non percipit ea, 1. Cor. 2.
 quæ sunt spiritus Dei. Daniel autem
 angelum vidit, audiuit, & intellexit.
 Vel non viderunt angelum: sed audie-
 runt iuxta se magnam illam vocem,
 quæ terruit illos. Hæc est sententia Hie- Hieron.
 ronymi, Theodreti, Dionysij Car- Theod.
 thusiani, & Petri Comestoris in histo- Dionys.
 ria scholastica. Aiunt nonnulli simile Comet.
 quicquam in Pauli conuersione accidisse,
 vt narrat Actorum nono diuus Lu- Act. 9.
 cas: Nam Paulus vidit, & audiuit: qui
 autem eum comitabantur, audierunt
 vocem, sed neminem viderunt. At
 re ipsa non audierunt vocem Dei, vt
 ipse Paulus testatur capite vigesimo se- Act. 22.
 cundo Actorum, cum ait: Qui me-
 cum erant, lumen quidem viderunt,
 vocem autem non audierunt eius, qui

loquebatur mecum. Quare id quod dictum est capite nono, eos audisse vocē, intelligēdum est de voce Pauli, non autem Christi.

¶ *Et non remansit in me fortitudo.* Quia timuit valde. Cū tremur timore, currit sanguis & spiritus ad roborandum cor, vbi est fons timoris, & remanent alia membra trementia, concussa, & frigida propter defectum sanguinis & spirituum. Eam ob causam sequitur: Sed & species mea immutata est in me. Nam ex timore oritur pallor, & manet facies exanguis.

¶ *Et audiui vocem sermonum eius, & audiens iacebam consternatus super faciē meā, & vultus meus hærebat terræ. Et ecce manus tetigit me, & erexit me super genua mea, & super articulos manuum mearum. Et dixit ad me: Daniel vir desideriorum intellige verba, quæ ego loquor ad te: & sta in gradu tuo: nunc enim sum missus ad te. Cūque dixisset mihi sermonem istum, steti tremens.*

C *Et ait ad me. Noli metuere Daniel, quia ex die primo quo posuisti cor tuum ad intelligēdum, ut te affligeres in conspectu Dei tui, exaudita sunt verba tua: & ego veni propter sermones tuos. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti & uno diebus: & ecce Michael unus de principibus primis venit in adiutorium meum: & ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Veni autem, ut docerem te, quæ ventura sunt populo tuo in nouissimis diebus, quoniam adhuc visio in dies.*

¶ *Et audiui vocem sermonum eius.* Hoc est, & animi & corporis auribus audiui vocem verborum angeli. Sed iacebam prostratus, quia ob timorem & imbecillitatem stare non poteram.

¶ *Et ecce manus tetigit me.* Id est, & ecce

angelus tetigit me manu, ad me consolatione mulcendum, & erigendum, & roborandum. Deus enim eos extollit, qui se abijciunt, eos deijcit, qui se extollunt. Vnde illud sanctissimę virginis apud Luc. 1. capite: Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

¶ *Vir desideriorum.* Id fuit capite precedente explanatū. Sequitur: Et sta in gradu tuo. Hoc est, sta erectus facie versus cœlum, vt antea. Hic est enim hominis gradus. Cū Deus cætera animalia abieisset ad pastum, solum hominem erexit: & ad cœlum excitauit.

¶ *Ex die primo quo apposuisti animum tuū ad intelligēdum.* Id est, cum primū appulisti animum tuum ad intelligendas Dei visiones, & res futuras animo percipiendas. Ideo subdit. Vt te affligeres: quia vt diximus, probabile est, ideo cum pœnitentiam egisse, vt Deus ipsi futura patefaceret, ipseque se ad ea intelligenda muniret.

¶ *Ego veni propter sermones tuos.* Hoc est, causa sermonum tuorū à Deo exauditorum ad te veni. Venturus erā statim, nisi mihi princeps Persarum restitisset. Ideo sequitur. Princeps autem regni Persarum restitit mihi viginti vno diebus. Occurrit tacitæ obiectioni. Poterat enim dicere Daniel: Si preces meæ fuerūt statim exauditæ, cur nō illico venisti? Quia, inquit, fui præpeditus: nam retardauit me angelus præses regni Persici, qui merita populi sui diuersa offerebat Deo, ne Israëliticum populum abire permitteret. Perpende angeli benignitatem & modestiam, qui se excusat apud Danielem, quòd tanto tempore moram interposuisset. Dederat rex Cyrus facultatem Iudæis redeūdi Hierosolymam: quo-

quorum multi redierant, multi manserant in Perside & Chaldaea redire nolentes. Orauerat autem omnibus illis vno & viginti diebus Daniel, vt omnes reuerterentur, sanctumque Dei templum instaurarent: & vt sibi indicaret Deus, quid populo Iudaico, & regno Persico, aliisque regnis euenturum esset. Et statim fuit exauditus à Deo: sed quia non habebat de re hac oraculum, in precibus & lachrymis, & abstinentia totas tres hebdomadas perseuerauit. Donec ei apparuit Dei angelus, qui ei nuntiavit esse à Deo exauditum: foreque, vt totus Iudaeorum populus in Iudaeam tandem rediret: & Persarum regnum ad Macedoniam transferretur. Ad huius explanationis intelligentiam sciendum est, unicuique nostrum esse vnum angelum custodem ac praesidem: iuxta illud euangelij Matthaei decimo octauo: Angeli eorum in caelis semper vident faciem patris mei, qui in caelis est. Et unicuique regno praest vnum angelus custos, iuxta illud Deuteronomij capite trigesimo secundo. Quando diuidebat altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Israel. Pro quo Septuaginta habent: Iuxta numerum angelorum Dei. Hunc locum citant Hieronymus & Theodoretus ad probandum hoc. Angelus autem praeses regni ei bonum desiderat, eiusque princeps appellatur. Cum vero Daniel Deum oraret, vt Iudaei omnes Persidem & Babyloniam relinquerent, & Hierosolymam reuerterentur, & hic angelus eius preces Deo offerret, resistebat ei angelus custos regni Persici, quia vi-

debat ex mansione filiorum Israelis in regno illo magnam vtilitatem esse Persas recepturos. Multi enim ex illis ob Hebraeorum familiaritatem & doctrinam ad fidem vnus Dei, verumque diuini numinis cultum conuertebantur. Quam ob causam obsecrabat Deum, vt in regno illo permanerent. Ac ita angelus vnus sanctus dicitur alteri angelo similiter sancto resistere. In hunc modum diuus Gregorius hunc locum Grego. libro decimo octauo Moralium interpretatur. In angelis sanctis non est simpliciter contrarietas voluntatum: nam eorum voluntas diuinam sequitur voluntatem. Sed quando nesciunt futura, aliquando offerunt eorum, quibus praesunt, merita contraria. Et ita dicuntur alij alijs vicissim resistere: sed intellecta diuina voluntate summa est inter illos concordia & consensus. Imò nunquam est inter illos discordia, quemadmodum est inter homines: sed exprimit eorum controuersiam more nostro diuina scriptura. Sed dices. Quare permisit Deus, vt tanto tempore vnus angelus alteri resisteret? Ratio est, quia voluit illud Deus, vt sancto Danieli daretur occasio amplius orandi, & merendi.

¶ *Ecce Michael vnus de principibus primis.* Id est vnus ex praecipuis angelis: seu vnus archangelorum. Iudas apostolus cum in epistola sua canonica archangelum appellat. Erat tunc princeps totius populi Iudaici, quemadmodum modò est totius ecclesiae. Eam ob causam adiuuit hunc angelum Gabrielem, qui cum Daniele loquebatur, cui angelus Persarum resistebat: suumque erga

Danielem, ceterosque Iudæos fauorem declarauit.

¶ *Et ego remansi ibi.* Nimirum coram Deo iuxta angelum præsidem Persarum: ideo non statim veni. Nunc autem tibi ostendam, quæ populo tuo Israëlitico sunt euentura. Sed quod dicturus sum, non statim veniet: sed in tempus longum differretur: visio enim, hoc est, hæc vaticinatio in dies multos dilatabitur.

¶ *Cumque loqueretur mihi huiusmodi verbis, deieci vultum meum ad terram, et tacui. Et ecce quasi similitudo filij hominis tetigit labia mea: et aperiens os meum locutus sum, et dixi ad eum, qui stabat contra me: Domine mi in visione tua dissolue sunt cõpages meae: et nihil in me remansit virium:*

C *Et quomodo poterit seruus domini mei loqui cum domino meo? Nihil enim in me remansit virium: sed et halitus meus intercluditur. Rursum ergo tetigit me quasi visio hominis, et confortauit me, et dixit: Noli timere vir desideriorum: pax tibi: confortare, et esto robustus. Cumque loqueretur mecum, conualui, et dixi: Loquere domine mi, quia confortasti me. Et ait: Nunc scis, quare venerim ad te? Et nunc reuertar, ut præliar aduersum principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum veniens. Veruntamen annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis. Et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester.*

¶ *Cumque loqueretur mihi.* Verba sunt Danielis: cum, inquit, me Dei angelus in hunc modum alloqueretur, ego quod meam cognoscerem fragilitatem, & quod non possem admirabilem eius splendorem sustinere, deieci oculos in terram, & obmutui.

¶ *Et ecce quasi similitudo filij hominis.* Nō

erat homo, sed angelus in figura hominis. Hic erat idem angelus, qui cum eo loquebatur: quem, vt diximus, nonnulli arbitratur esse Gabrielē, qui eum docuit visionem capiti octauo mandatam. De illo ait hinc paulo post: Tetigit me quasi visio hominis. Hoc est angelus in figura humana. Et nunc tetigit labia mea. Eodem modo vnus ex seraphim labia tetigit Esaiæ: vt ipse capite. 6. testatur. Esaï. 6.

¶ *In visione tua dissolue sunt cõpages meae.* Id est, tanta est excelsitas tua, tam admirabilis fulgor tuus, vt te viso soluta sint vincula membrorum meorum, ob sanguinis & spirituum defectum ad cor meum recurrentium. Quam ob causam nec vires retinui.

¶ *Quomodo poterit seruus domini mei loqui cum domino meo?* Intuere Danielis humilitatem, modestiam, & animi abiectioem. Seruum se vocat, & angelum dominum: cum capite. 19. Apocalypsis dicat angelus Ioanni: Conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu. Apoc. 19. Et. 22. Conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum prophetarum, & eorum, qui seruant verba libri huius. At Daniel eum veneratur: & viso eo mansit viribus destitutus, & ait: Halitus meus intercluditur. Hoc est, spiritus meus vitalis non egreditur: non enim possum ex contuitu tuo respirare. Apoc. 22.

¶ *Nunquid scis, quare venerim ad te?* Hæc interrogatio habet vim negationis. Sensus est: Non planè nosti, quorsum ad te venerim. Sed ego tibi illud explicabo. Veni, vt tibi ostenderem exauditas esse à Deo preces tuas, quo ad Hebræorum reditum: & quid sit populo Persico euenturum: & quid in mundi fine futurum sit. Sed reuertar cito, vt in conspectu Dei resistam

resistam angelo custodi ac praesidi Persarum. Nihilominus priusquam abeam, tibi futura nuntiabo. Hoc facit duobus sequentibus capitibus.

¶ Apparuit princeps Graecorum. Hoc est angelus Graecorum praeses & custos, qui iniurias in illos à Persis iactas Deo representabat. Persae enim prius irruerunt in Graecos, quos iniurijs lacefferunt: sed postea fuerunt ab illis superati tempore Alexandri magni, qui Darium vicit, & De Persis ac Medis triumphauit. Huius victoriae fit mentio libro. 1. Machabæorum capite. 1. Porro meminit hoc loco Daniel principis Graecorum, quia capite sequente narraturus est Persarum & Graecorum dimicationem.

¶ Veruntamen annuntiabo tibi, quod expressum est in scriptura veritatis. Id est, sed priusquam à te discedam, aperiã tibi, quid scriptum sit in libro praescientiae Dei. Praescientiam Dei vocat scripturam veritatis. Hic est liber, in quo sunt diuina decreta, qui nec fallit, nec fallitur: quam ob causam scriptura veritatis appellatur. Et alibi dicitur liber: de quo nonnulli illud interpretantur psalmi. 39. In capite libri scriptum est de me. Et illud Esaiæ. 34. Requirit diligenter in libro vitae. Et illud Apocal. 3. Non delebo nomen eius de libro vitae.

Observationes ex Hebraeo in caput decimum.

Fortitudo magna. Pro fortitudo, est in Hebraeo צבא Tsava, quod nomen fortitudinem significat & virtutem, vt psalmo. 67. Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute mul-

ta. Hoc est, dominus dabit concionatoribus euangelicis verba magnae fortitudinis, quibus & miracula edant, & in animos penetrent, eosque ad Christum conuertant. Sed quia vocabulum hoc significat exercitum & tempus, possunt verti etiam ex Hebraeo verba illa: Dominus dabit verbum magno exercitui euangelizantium. Ac si dicat diuinus vates: erunt in ecclesia multi concionatores, erit magnus exercitus praedicatorum, quos Deus docebit. Non enim ipsi erunt, qui loquentur, sed Spiritus sanctus loquetur per illos. Poterunt etiam in hunc modum verba illa transferri: Dominus dabit verbum euangelizantibus tempore multo. Existimant nonnulli his verbis praedici victoriam quandam, quam Dauid erat de hostibus reportaturus. Vt sit sensus: Dominus dabit verba laudatricibus exercitus magni: suppeditabit materiam carminum mulieribus, quae solent victorias choris & hymnis celebrare. Id eas fecisse, cum Dauid Goliath interfecit, literae diuinae in libro primo Regum testatur. At quis non videt victoriam Dauidis, quam aiunt his verbis praedictam fuisse, Christi victoriam de mundo per euangelicos concionatores adumbrasse? Cum igitur vocabulum hoc virtutem significet, & exercitum, & tempus, potest verti locus hic Danielis: Et exercitus magnus, nimirum angelorum apparuit mihi. Vel, & tempus magnum. Ita vertunt Isidorus Brixianus, & Sanctes Pagninus. Ac si dicat diuinus vates: Verbum quod patefactum est illi, verum quidem est: sed logo post tempore implendum. Theodotio tamen nobiscum vertit: και δυναμις μεγάλη. Hoc est, & fortitudo magna. Nam nomen hoc dynamis, id est quod fortitudo, vis, vir-

rus, potētia. Dicitur etiam id, quod cū
 actu non sit, esse tamē potest: ut cū di-
 cimus, semen in se exiguum quippiam
 esse, virtute verò magnam arborē. Eam
 ob causam hic locus hunc potest habere
 sensum: Ostensum est Danieli verbum,
 quod in se erat verum, hoc est vñ: nam
 vnum & verum conuertuntur. Sed quā-
 uis in se erat vnum, virtute tamen mul-
 tiplex erat: quia in hac visione, quæ vna
 est, multæ visiones continentur, quæ ca-
 pite hoc, & duobus sequentibus expli-
 cantur.

Ego Daniel lugeram. Pro lugere est in
 Hebraico אבאל Abal, quod verbum signi-
 ficat lugere, ut hīc, & capite. 10. Osee:
 Luxit super eum populusei. Vnde Abel
 idem est quod luctus. Et ita vocatur lo-
 cus, vbi supremi diei celebritas & exe-
 quia Iacobi fuerunt vehemēti eiulatu
 frequentata. Vbi enim nos habemus ca-
 pite vltimo Genesis: Idcirco vocatum
 est nomen loci illius planctus Aegypti:
 est in Hebræo, Abel Aegypti. Fuit Ia-
 cob mortuus in Aegypto, sed extra Aeg-
 yptum ploratus. Ita nos in mundo ob
 scelera mortui, è mundo exeamus, ut ea
 affatim ploremus. Illud est aduertendū
 hoc nomen Abel non esse nomen filij
 Adam, ille autē Abel scribitur Hebrai-
 cè per he in principio, & significat vani-
 tatem & nihil: hic autem Abel scribitur
 per Aleph, & significat luctum. Duos fi-
 lios habuit Adam, Cain & Abel: Cain
 idem est quod possessio, Abel idē quod
 nihil: nam omnis mundi possessio, om-
 nis diuitiarum abundantia vanitas est &
 nihil. At Abel, de quo in præsentī loqui-
 mur, idē est quod luctus: à verbo Abal,
 quod est lugere. Significat etiam verbū
 hoc euertere & dissipare: ut Osee. 4. Pro-

pter hoc lugebit terra. Pro quo alij ver-
 tendum ducunt: Propter hoc dissipabi-
 tur terra. Et Threnorum. 2. Luxitque an-
 temurale, & murus pariter dissipatus est.
 Gœuchelius in libro troporum & sche-
 matum ait idem esse apud Hebræos lu-
 gere quod ieiunare: & pro ieiunare ac-
 cipi hoc Danielis loco. Polychronius e-
 tiam idem asserit, qui ait solitos esse Iu-
 dæos ieiunium luctum appellare. Acci-
 pi lugere pro ieiunare indicant verba il-
 la Christi: Nunquid possunt filij sponsi
 lugere, quandiu cum illis est sponsus? nā
 sequitur: postea ieiunabunt.

Auro obrizo. Theodotio habet, auro
 Ophaz. In Hebræo pro obrizo est אפז
 Vphaz à verbo Pazaz, quod significat
 roborare. Vnde aurum Ophaz siue obri-
 zum idem est quod aurum roboratum
 ac purum. Significat etiam verbum hoc
 deaurare & dissoluere. Quare illud Ge-
 nesis. 49. Dissoluta sunt vincula brachio-
 rum manuum illius per manus potētis
 Iacob: Id est, vincula quibus ligatus fuit
 Ioseph, fuerunt soluta potentia Dei, quī
 est potens dominus Iacobi: possunt etiā
 verti: Roborata sunt brachia, &c. Hoc
 est, fortia facta sunt opera eius. Alij ver-
 tunt: aurata sunt vincula brachiorū ma-
 num eius. Nimirum quando in Aegy-
 pto fuit ad insignem euectus dignitatē.
 Psalmo. 18. pro eo quod nos habemus:
 Iudicia domini vera iustificata in seme-
 tipsa: desiderabilia super aurum & lapi-
 dem pretiosum multum: habet versio
 Hieronymi: Desiderabilia super aurū, &
 obrizum pretiosum multum. Et Pagni-
 nus: Desiderabilia magis quā aurum,
 & aurum multum. Ego existimo, voca-
 bulum hoc Ophaz seu Vphaz quo hoc
 loco vtitur Daniel, nomen esse regionis
 aut

aut ciuitatis, vbi est purum atq; probatū aurum. Ex quo efficitur, vt pro eodem auro omnibus gradibus absoluto accipiatur. Adducor ad existimandum hoc loco quodam sanctæ scripturæ, ex quo hoc deduci videtur. Est autem locus Ieremix capite. 10. vbi scriptum est: Argētum inuolutum de Tharsis afferetur, & aurum de Ophaz. Pro quo nonnulli codices minus correcti habent de Ophir. Sed in Hebraico est, de Ophaz seu de Vphaz. Fortasse Ophaz est vrbs illa ditissima dicta Ophir, quæ corrupto vocabulo appellata fuit Sophil: & modò vocatur Sophala. Vnde ad nostram Lusitaniam solet aurum purum & excellens deferri. Ex ea aduehi solebat aurū ad Solomonem, vt literæ sacræ libro. 3. Regum, & secundo Paralipomenon memoria prodiderunt.

¶ Ego veni propter sermones tuos. Editio cui Hieronymus adiecit commentaria, habet: Ego ingressus sum ad verba tua. Ac si dicat: Vbi tu cœpisti lachrymis ac ieiunijs Dei implorare misericordiam, accepi ego occasionem ingrediendi in conspectum Dei, vt illum pro te orarē.

¶ Ego remansi ibi iuxta regem Persarum. Theodotio habet: Ipsum reliqui ibi cum principe regis Persarum. Ac si dicat angelus: Ad te equidem veni: sed reliqui in conspectu Dei archangelum Michaellem disputantem cū angelo custode regni Persarum. Et vtraq; versio recta est. Nam pro remansi, est in Hebræo verbū יתן Iathar, quod vtrunque significat & remanere, & relinquere. Ab eo deducitur Methar, quod nomen significat reliquias, & funes arcus, quod ibi maneāt emissis sagittis. Eo vtitur Dauid psal. 20. cum ait: Quoniam pones eos dorsum:

in reliquijs tuis præparabis vultum eorum. Ac si dicat: Tu Deus sancte pones impios ad partem: separabis eos à cœtu iustorum: & in reliquijs tuis, hoc est in pœnis æternis, quæ damnatis relinquuntur, facies eorum dispones. At Hieronymus ita totam hanc vertit orationē. Pones eos humerū: funes tuos firmabis cōtra facies eorum: cuius prior pars habet eundē sensum cum editione vulgata: posterior autē significat, ideo Deū separare improbos, vt aduersus eos funes ac nervos arcus sui firmet, vt eos sagittis cruciatuū trajiciat. Est igitur sensus. Tu domine homines sceleratos sepones in signū & scopū, ad quos vltrices & iustas sagittas arcus tui immittas. His sagittis calamitates designantur. De illis ait Deus capite Deuteronomij. 32. Congregabo super eos mala: & sagittas meas cōplebo in eis. Et Iob capite. 6. Sagittæ domini in me sunt. Et Dauid psalmo. 37. Quoniā sagittæ tuæ infixæ sunt mihi: & confirmasti super me manum tuam. Vbi nomine sagittarum & manuum vulnera & percussiones significantur, quæ sagittis & manibus infliguntur.

¶ Dissolutæ sunt compages meæ. Pro compages meæ, est in Hebraico: יצירתי Tsirai, à verbo Tsur, quod significat formare: vt psalmo. 138. Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam. Id est, vt figulus fingere solet vas manu sua: ita tu me formasti verbo tuo. Fortasse verbis illis: posuisti super me manum tuā, alludit ad illū, qui manibus efficit caseū, iuxta illud Iob cap. 10. Sicut caseū me coagulasti. Inde deriuatur nomen Tsur, quod significat formationem, & iunctionē membrorū, siue compages: & hanc significationē secutus est, & rectè quidē Latinus noster

noster interpretis. Significat etiā cardinē ostij. Hac ratione ducti vertūt quidam: Cōuersi sunt cardines mei. At multo clarius transtulit interpretis noster. Ab hoc verbo deriuatur Tsur, quod nomē significat Deū, fortē, petrā, & rupē. Vnde illud Iob 18. Iob. 18. Nūquid propter te derelinquetur terra, & trāsferetur rupes de loco suo? potest hūc habere sensum: An propter te dicemus derelictā esse terrā, & trāslatū esse Deum de gradu suo? Quasi dicat, non. Haudquaquā dicemus, Deū gratia tui non curare mortalia, & terrena penitus derelinquere, eumque qui immutabilis est, factū esse mutabilem. Hoc vocabulo vtitur Moses ca. 32. Deuteronomij, cū ait: Recessit à Deo salutarī suo. Pro quo alij trāsferūt: Recessit à petra salutis suę. Hoc est à Deo, de quo ait apostolus in priore ad Corinthios. Petra autem erat Christus. Alij vertunt: Ingratus fuit rupi, quæ salus fuerat ipsius. Hoc est, populus Israëliticus in idoli cultu reliquit verū Deū, qui illū paulò ante in mari Rubro ab Ægyptijs mirabiliter liberauerat.

Argumētū capitis. II.

Radicit angel⁹ se-riem regū Persarū, Alexādi magniferitudinē, & gloriā, & prosperitatem, atque in atate flo-
rente interitum: quo triste suis desiderium reliquit. Prænuntiat bella inter reges Ægypti & Syriæ eius successores, donec veniat ad Antiochum Epiphānem Syriæ regem, quem alij vocant illustrem, qui vmbra gessit Antichristi.

Hic euertit Hierosolymam, templum sanctum diripuit, in populo Dei tyrannidem exercuit, se omnium scelerum maculis contaminauit.

Caput vndecimum.

EGo autem à primo anno Darij Medistabam, ut confortaretur, & roboretur. Et nunc veritatem annuntiabo tibi. Ecce adhuc tres reges stabūt in Perside, & quartus diabitur opibus nimis super omnes: & cū inualuerit diuitijs suis, cōcitabit omnes aduersus regnum Græcię. Surget verò rex fortis, & dominabitur potestate multa: & faciet, quod placuerit ei. Et cū steterit, cōteretur regnum eius, & diuidetur in quatuor ventos cæli: sed non in posteros eius, nec secundum potentiam illius, quæ dominatus est. Lacerabitur enim regnum eius etiam in externos, exceptis his. Et confortabitur rex austri: & de principibus eius præualebit super eum. Et dominabitur ditio: multa enim dominatio eius. Et post finem annorum fœderabuntur: Filiaque regis austri veniet ad regē Aquilonis facere amicitiam, & non obtinebit fortitudinem brachij: nec stabit semē eius: & tradetur ipsa, & qui adduxerūt eam adulescentes eius, & qui confortabat eam in temporibus. Et stabit de germine radicū eius plātatio. Et veniet cum exercitu, & ingredietur prouinciam regis aquilonis, & abutetur eis, & obtinebit. Insuper & Deos eorum, & sculpsilia, vasa quoque pretiosa auri & argenti captiua ducet in Ægyptum. Ipse præualebit aduersum regem aquilonis, & intrabit in regnū rex austri, & reuertetur ad terram suam. Filij autem eius prouocabuntur, & congregabunt multitudinem exercituum plurimorum. Et veniet properans & inundās, & reuertetur, & concitabitur, & cōgredietur cum robore eius. Et prouocatus rex austri egredietur, & pugnabit aduersum regē aquilonis: & preparabit multitudinem nimiam: & dabit.

dabitur multitudo in manu eius, & capiet multitudinem: & exaltabitur cornu eius: & deiciet multa millia: sed non preualebit.

¶ Explanatio. ¶

EGo autem à primo anno Darij Medi. Diximus capite superiore desiderasse Danielelem percipere animo, nō solum quid populo Israëlitico, sed etiam quid regno Persarū, alijsque regnis euenturum esset: quam ob causam vir desideriorum appellabatur. Erat enim gloriæ Dei cupidissimus, & summa auiditate cognitionis rerum magnarū flagrabat. Cum autē se lachrymis, ieiunijs, & precibus dedisset, apparuit ei angelus nuntians se esse à Deo exauditum, eiq; promittens prædicere illi futura: id quod efficit hoc capite cum sequente. Huius igitur capitis cum præcedente & sequente est quædam series & continuatio, vt alia ex alijs nexa, & omnia inter se apta colligataque conflentur. Angelus qui in fine superioris capitis loquebatur, modò continuans sermonē ait se à primo anno Darij Medorum regis, qui primus imperium obtinuit Babylonium, operam dedisse, vt ipse Darius roboraretur, rebusque potiretur secundis, quòd populum Israëliticū mitius tractaret, quam Baltassar, cæteri que Babyloniorum reges. Hoc est, quod ait: Stabam, vt confortaretur, & roboraretur. Vel orauit Deum, vt populus Israëliticus vigeret, & in pristinam dignitatē restitueretur. Sed quoniam vltima verba præcedētis capitis sunt hæc: Nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester: Et statim sequitur: Ego autem ab anno primo Darij Medi stabam, vt confortaretur, & roboraretur: potest hoc ita expla-

nari, vt dicat angelus: Quemadmodum Michael me iuuit: ita ego eum iuui in transferendo imperio à Babylonijs ad Medos & Persas. Nam Deum obsecraui, vt ipse Michael confortaretur, & roboraretur. Cum enim ille præsit populo Iudaico, optabat, vt Medi victoriam obtinerent: quò Iudæi lenius tractarentur. Ego autem steti ex parte eius, Deū etiā orans pro Medorum aduersus Babylonios victoria. Nonnulli aiunt hæc prima verba huius capitis esse Danielis, nō angeli: & hæc narrate propheta statim angelum respōdisse, solet enim diuina scriptura vti subita personarum mutatione. Sed hoc loco illud non videtur posse coherere: nam verba proximè præcedentia sunt angeli, quæ connectuntur cum his per coniunctionē copulantiem: similiter & quæ consequuntur. Quare dicendū est, esse angeli verba, quæ cum præcedentibus & sequentibus copulantur.

¶ *Et nunc veritatem annuntiabo tibi.* Id est, & modò ego Gabriel tibi Danieli vere ostendam, quid circa regnum Persarum ac Medorum, aliaque regna futurū sit. Aduerte. De^o veritas est, vt ipse apud Ioannem capite. 14. testatur: ac angelus

Ioan. 14

Ioan. 1

Ioan. 8

Ioan. 8.

Gene 3.
Similitudo.

Psal. 5.

Deo

Deo loquens: Perdes, inquit, omnes, qui loquuntur mendacium. Et capite. 1. Sapientia ait sapiens: Os quod mentitur, occidit animam. Mendacium quod sceleris maculam inurit alijs, non solum præsentibus vulnerat, sed etiam absentes.

Similitudo. Ut arcus non eos modò ferit, qui proximi sunt, sed qui longè: sic lingua fallax euomens virus acerbitalis suæ, non tantum inspectantes lacepsit, sed etiã remotos ac disiunctos. Vnde Ieremias capite nono: Extenderunt, inquit, linguam suã quasi arcum mendacij, & non veritatis. Quare qui alios falsis criminibus maculare contendunt, sunt graui quidè pœna digni. Necnon in reprehensionè incurrunt, qui orationis vanitatem adhibentes alios falsis laudibus efferunt, pestiferisq; assentationibus decipiunt. Què admodum aqua præterfluens nullo certo colore distincta, refert subiecti soli colorem: sic adulator nulla veritatis firmitudine munitus pro re nata se aliorum accommodat ingenio atque affectui. Ex quo efficitur, vt mendacijs plerunq; pestilentibus vtatur. At tantus nobis debet esse amor veritatis, vt quicquid dixerimus, putemus iusiurandum. Eum imitemur, quem Ioannes capite. 1. vocat plenum gratiæ & veritatis: qui ait apud eundem Ioannem. 8. Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Intueamur sanctum angelum veritatis annuntiatorem, vt ipse hoc loco testatur.

¶ *Ecce adhuc tres reges stabunt in Perside.*

Sup. 10. Hæc visio apparuit Danieli anno tertio regis Cyri, vt in principio decimi capituli visum est. Quã ob causam hi reges sunt præter Cyrum numerandi. Mortuo Cyro regnauit Artaxerxes Assuerus, cui successit Darius Longimanus:

post quem regnauit Darius Nothus. Ita asserit Metasthenes Persa in annalibus Persarum. Post illos tenuit clauum totius imperij, vt idem Metasthenes testatur, Artaxerxes Darius: de quo angelus hic ait: Et quartus ditabitur opibus nimis super omnes. Eusebius Cæsariensis in annalibus multo aliter numerat hos quatuor reges. Fortasse iidem sunt, sed varijs nominibus appellati. Solebant enim antiqui diuersis vocari nominibus: quod sæpe inter scriptores magnam parit confusionem. Hieronymus & Theodoretus Eusebium sequentes, hunc quartum regem vocant Xerxem, qui à Metasthene Artaxerxes vocatur. Herodotus libro sexto ait Xerxem idem esse quod bellatorem, Artaxerxem verò magnum bellatorem. Dicuntur hoc loco reges Persidis, quia licet esset vnus Medorum & Persarum dominatus, Cyrus tamen trãtulit ad Persas caput imperij, illudque Persicum nominauit.

¶ *Et cum inualuerit diuitijs suis.* Id est, cum abundauerit opibus: cum diuitiarum affluentia locupletatus fuerit.

¶ *Concitabit omnes aduersus regnum Græciæ.* Id est, omnia sua regna ad bellum Græciæ inferendum concitabit. Vide quàm periculosa sit opum, rerumque prosperarum abundantia! Nam cum rex hic vidit se diuitijs auctum, statim fuit inflatus superbia: & animum appulit ad impia bella Macedonibus inferenda. Vt venenati serpentes plus calido claroq; vere nocent, quàm frigido ac caliginoso hyeme: ita principes magis solent diuitijs ledere, quàm paupertate. Ideo ait Ecclesiasticus capite. 11. Si diues fueris, non eris immunis à delicto. Et psalmographus: Diuitiæ si affluant, nolite cor apponere.

Deut. 17 nere. Capite decimosextimo Deuteronomij ait ita Deus: Non poteris alterius gentis hominem regem facere, qui nō sit frater tuus. Cumque fuerit constitutus, non multiplicabit sibi equos. Quibus verbis prohibet Deus regibus bella iniusta alijs inferre: solent enim excitari ad illa, si equis abundant atque diuitijs. Deus autem est pacis amātissimus: quē Esaias capite. 9. principem pacis appellat: & hominem ad pacem creauit. Ideo creatus est die sexto: senarius autem numerus apud Hebræos per literam Vau quæ sic scribitur, designatur: quæ litera coniunctionem significat & amorē. Cum igitur homo ad amorem & concordiam crearetur, quando poterat congruentius creari, quàm die sexto, qui litera ea notatur, quæ congregationem, amorē, beneuolentiā, & charitatem significat? At hæc pax sæpe ob diuitiarum abundantiam dissoluitur. Quemadmodū margaritæ in mari sunt blandæ, & cōchilijs coniunctæ, vt Plinius & Solinus aiunt, vnde vniones vocātur: sed extra aquam durefcunt, & separantur: sic nonnulli in mari calamitatis & inopiæ positi, sunt lenes & benigni, pacem & concordiam colentes: at inde abstracti, & in medio opū rerumque prosperarum constituti, insolentes ac superbi sæpenumero redduntur, & ad acerba dissidia, crudeliaque bella incitantur. Non loquor de bellis iustis, sed de impijs, quæ geruntur ab illis, qui dæmonem habent patrem. Nam vt pacis & concordia amatores sunt filij Dei, iuxta illud seruatoris nostri apud Matthæum. 5. Beati pacifici, quoniā filij Dei vocabuntur: sic bellorum & discordiarū cupidi, possunt filij dæmonis appellari. Sed perpende: Cum dico periculosas esse

diuitias, sic velim existimes, me non diuitias damnare, sed intemperatum abusum. Impius affluens diuitijs, est veluti furiosus & insanus cum gladio in manu: diues autem indoctus est ovis vellere aureo induta. Ita eum comparat Demosthenes, vt refert in exhortatione ad bonas artes Galenus.

¶ *Surget vero rex fortis.* Hic fuit Alexander magnus rex Macedonia, Philippi regis filius, qui multa sibi regna subiecit. Victis Illiricis ac Tracibus transiit ad Persas, quos fortiter profligauit, & ditissimam Indiam Orientalem in ditio- nem suam redegit. Fuerat quondā Græcia à Persis deuicta: sed postea de illis triumphauit. Ac illa Græciæ libertas post Alexandrum magnum vsque ad longum tēpus imperio & rerum gestarū gloria continuata permansit, donec de Græcis Romani triumpharunt. Etsi post hūc quartum Persarum regem alij reges Persidis fuerunt vsque ad Alexandrum, tamen angelus hoc loco illos omittit, quoniam hic quartus rex belligeravit cum Græcis, quibus dedit ansam bellum contra Persas inferendi.

¶ *Faciet quod placuerit ei.* Id est, aget pro arbitrio suo, quid voluerit: nemo ei poterit resistere: omnia illi fluent ad voluntatem.

¶ *Cum steterit, conteretur regnum eius.* Id est, cum in iuuentute ad summam mundi gloriā floruerit, priuabitur vita, eiusque dissipabitur imperiū. Hinc colliges vanas ac fallaces mundi diuitias & prosperitates nec esse magni aestimandas, nec in numero bonorum ponendas. Vidi impium superexaltatum, inquit diuinus psaltes, & eleuatum sicut cedros Libani: transiit, & ecce non erat: quasi ui eum,

& non

Similitudo. & non est inuentus locus eius. Coruus frangit nucem, vt eius comedat nucleū: sed vt eam frangat extollit illam in subli-
Similitudo. me, quò in durum lapidem dimittat: sic mundus effert impios, & ad falsos eue-
Similitudo. hit honores, vt inde eos cū maiore igno-
Similitudo. minia & dedecore deiciat: extollit, vt deprimat, bláditur, vt fallat. Et vt in æsta-
Similitudo. te multæ generantur muscæ: sic in mun-
Similitudo. di prosperitate multa vitia: præsertim superbia, insolentia immanitas. His re-
Similitudo. bus aduersus viros pios illi gloriari so-
Similitudo. lent, qui mundi potentia extolluntur. Id
Similitudo. Psal. 51. sentiens Dauid: Quid, inquit psalm. 51. gloriaris in malitia, qui potens es iniqui-
Similitudo. Hieron. tate? Pro quo vertit Hieronymus: Quid gloriaris in malitia? potens misericordia Dei. Ac si dicat: Quid gloriaris, quòd potens sit malitia tua, siquidem potèrior est misericordia Dei? Etsi multum vales ad viros pios affligendos, plus tamen valet diuina misericordia ad illos liberandos. Ac potens ruet præceptis, illi autem sursum efferentur. Stat enim sententia illa: Deposuit potentes de sede, & exalta-
Similitudo. Luc 1. uit humiles.
Similitudo. ¶ *In quatuor vètos cæli.* Hoc est, in qua-
Similitudo. tuor regna quatuor præcipuas mūdi par-
Similitudo. tes spectantia, Orientem, Occasum, Se-
Similitudo. ptentrionem, & Meridiem: à quibus vèti-
Similitudo. flant primarij. Eam ob causam mūdi re-
Similitudo. gna in quatuor ait vètos distributa, quia huius mundi potentia & gloria huc atq; illuc quasi vento iactatur. Ac ipsi reges vt cæteri homines folia sunt à vento agitata. Vnde Iob capite septimo: Memen-
Similitudo. Iob. 7. to, inquit, mei domine, quia ventus est
Similitudo. Iob. 13. vita mea. Et. 13. Contra folium quod vè-
Similitudo. Iob. 21. torapitur, ostendis potentiã tuam. Et. 21. Erunt sicut paleæ ante faciem venti: & sicut fauilla, quã turbo dispergit. Quare
Similitudo. non est

Similitudo. eorum spes, qui mundo fidunt, inanis est
Similitudo. & fallax, & in medio spatio sæpe obrui-
Similitudo. tur, & perit. Id intelligens sapiens ait ca-
Similitudo. pite. 5. Sapientiæ: Spes impij tanquã la-
Similitudo. nugo est, quæ à vento tollitur, & tanquã
Similitudo. spuma gracilis, quæ à procella dispergi-
Similitudo. tur: & tanquam fumus, qui à vento dif-
Similitudo. fusus est. Id voluit Esaias significare, cū
Similitudo. dixit capite. 19. Calamum & iuncum flu-
Similitudo. uiorum Ægypti marcescere. Ægyptus
Similitudo. est mundus, cuius fluuij sunt eius diuitiæ,
Similitudo. potentia & gloria, & cætera huiusmodi
Similitudo. ad mare mortis tendentia. Calamus fo-
Similitudo. ris viridis, intus vanus est, fallax spes mū-
Similitudo. di: similiter & iuncus virefcens, sed fragi-
Similitudo. lis, nullum ferens fructum, præter vanã
Similitudo. quandam oculorum oblectationem, &
Similitudo. caducam viriditatem, quæ sensim exte-
Similitudo. nuatur, aut subitò euanescit. Nam quo-
Similitudo. ties magna quidè, sed inania nobis ipsis
Similitudo. promissimus falsa spe adducti, quæ nec
Similitudo. adepti sumus, ne vidimus quidem? Spè
Similitudo. enim nostrarum cogitationū cū gra-
Similitudo. ues communium temporum, tum varij
Similitudo. nostri casus fefellerunt. Quare spem no-
Similitudo. stram non in mundo mutabili, sed in
Similitudo. Deo, qui nunquam mutatur: qui de se
Similitudo. ait apud Malachiam tertio: Ego domi-
Similitudo. nus, & non mutor, figamus atque locē-
Similitudo. mus. Et vt verbis vtar diui Pauli capite
Similitudo. sexto ad Hebræos: Confugiamus ad te-
Similitudo. nendam propositam spem, quam sicut
Similitudo. anchoram habeamus animæ tutã ac fir-
Similitudo. mam, & incedentem vsque ad interiora
Similitudo. velaminis. Hoc est, vsque ad secreta re-
Similitudo. gni cælorum. Eundem imitemur apo-
Similitudo. stolum, qui capite. 10. eiusdè epistolæ hæc
Similitudo. verba scripta reliquit. Teneamus spei no-
Similitudo. stræ confessionem indeclinabilem, fide-
Similitudo. lis enim est, qui repromisit. Mundi enim
Similitudo. prosperitates incertis ventis, varicq; flã-
Similitudo. tibus

tibus agitantur. Per ventorum alas summa celeritas significatur, vt psalmo. 17. Volauit super pennas ventorum. Quibus verbis voluit diuinus psalter summam Dei festinationem, & incomprehensibilem velocitatem, qua suis opitulatur, declarare, eiusque vim vbiq; presentem, & cuncta coelo terraque perlustrantem. Accipitur etiam ventus pro vehemente tentatione, & calamitate: vt apud Matthæum septimo: Venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerunt in domum illam. Vnde excitare ventos in aliquem apud Ciceronem, & alios elegantes scriptores est illum calamitatibus afficere, eique odium & inuidiam conflare, & perniciem moliri. Accipitur quoque ventus pro varietate, & incōstantia dogmatum vanorum hominum: vt capite quarto epistolæ Pauli ad Ephesios: Non sumus paruuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ. Abire in ventum est euanescere: quo schemate vtitur Ieremias quinto. Pro quo nos habemus: Prophetæ fuerunt in ventum locuti. Hoc est, peribunt & euanescent falsi prophetæ. Præterea ventus accipitur pro regione, vnde effluit aura: ex quo efficitur, vt per quatuor ventos quatuor mundi plagas intelligamus. Hoc schemate vtitur Zacharias capite secundo, vbi Deus ait: In quatuor ventos cœli dispersi vos. Et Marcus tertio decimo. Congregabit electos suos à quatuor ventis. Et Ioannes capite septimo Apocalypsis: Vidi quatuor angelos stantes super quatuor angulos terræ, tenentes quatuor ventos terræ. Quæ verba iuxta antiqui Victorini sententiam sunt ad Antichristi tempora referenda. Nam quatuor angeli quatuor angulis

terræ stantes sunt dæmones satellites Antichristi, qui euangelij concionatoribus nitentur persuadere, vt taceant: ne homines vera salutariq; doctrina instruantur. Non solùm tenere contentent euangelicos concionatores ex vno vento, hoc est, ex vna parte, sed ex omnibus: ne veluti venti suauiter flantes possint æstum ærumnarum temperare. Hoc verborum ornamento vtitur hoc loco Daniel.

¶ *Sed non in posterōs eius.* Hoc est, diuidetur imperium Alexandri Magni, sed non inter filios eius. Nullus enim Alexandri filius regnum obtinuit. Ita hoc accidisse narrat Trogius Pompeius, Iustinus, Polybius, Antonius Sabellius, & alij historici, qui Alexandri magni res gestas memoriæ mandarunt. In Syria & Babylonia successit ei Seleucus, in Macedonia Aridæus Philippus, in Ponto & Asia minore Antigonus, in Aegypto Ptolemæus. Ita asserit hoc loco diuus Hieronymus. Nam etsi Antigonus mortuo Alexandro fuerit supremus tribunus castrorum creatus, auctore Iustino libro tertio decimo: postea tamen Syriam & Babyloniam occupauit. Præter hos quatuor fuerunt alij nonnullis prouincijs præfecti, qui postea regna vsurparunt. Vide Iustinum libro tertio decimo, Iosephum libro antiquitatum duodecimo, Antonium Sabellium libro sexto Enneadis quartæ. Narrat Iustinus libro duodecimo, amicos Alexandri videntes eum ad exitum vitæ vocari, quæsisse ab illo, quem hæredem relinqueret imperij: eumque respondisse, dignissimum. Id etiam narrat in prima parte historiarum diuus Antoninus. Nihilominus tamen ipse cum

adhuc viueret, diuisit inter suos imperiū:
1. Mac. 1. vt proditū est memoriæ. 1. capite libri. 1.
 Machabæorū. Sed non inter filios suos:
Hieron. nam vt hoc loco diuus ait Hieronymus,
 Alexander magnus nullū habuit filium.
 Quod est intelligendum de filio, qui ei
 succederet. Genuit enim filiū Herculé no-
Trogus Iustinus mine, vt asserit Trog^o, & post eum Iusti-
 nus. Sed quoniā in adolescētia migravit
 à vita, & nō adeptus fuit patris sui regnū,
 non dicitur eius filius. Ita intelligitur di-
 ctum Hieronymi, quem interpretor, nō
 reprehēdo, ne videar audere Athenis Mi-
Q. Cur. neruam violare. Quintus Curtius, Cli-
Clitarc. tarchus, Polycritus, Onexycritus, Anti-
Polyer. genes, Hystrus, & alij huiusmodi anti-
Onexy. qui scriptores aiunt præter Herculé ha-
Antige. buisse Alexandrum alterum filiū à Tha-
Hystr lestra Amazonum regina. Sed Aristob.
Aristob. bolus, Hyfingelus, Ptolemæus, Philo-
Hyfing. Thebanus, Hecataeus, Philippus Chal-
Ptolem. cidicus, Duris Samius, Plutarchus Che-
Philo. ronensis, hoc negant, fictamque fabu-
Hecate. lam esse testantur.
Philip.
Duris.
Plutar.

¶ *Nec secundum potentiam illius.* Id est, nō
 erunt ei in potestate pares. Nullus enim
 eorum qui successerunt Alexandro, eius
 potentiam, magnificentiam, & gloriam
 consecutus est. Diuisum inter multos
 imperium amisit vires, & fuit ob dissen-
 siones & bella debilitatum, & diminu-
 tum, donec fuit omnino deletum.

¶ *Lacerabitur enim regnum eius etiam in-
 ter externos, exceptis his.* Hoc est, distribue-
 tur principatus Alexandri inter alios ex-
 traneos præter hos, qui fuerunt ab eo ele-
 cti, & nominati, & hæredes constituti.

Theod. Pro exceptis his, vertit Theodotio: Præ-
Pagnin. ter istos. Similiter Pagninus.

¶ *Et confortabitur rex austri.* Hoc est, post
 interitum Alexandri roborabitur Ptole-

mæus Lagi filius, rex Aegypti: & regnū
 suū amplificabit. Austrū vocat hoc loco
 Aegyptū, Syriā autē Aquilonē. Tame-
 si cap. 4. Canticorū Aquilo accipitur pro
 animi frigore ex peccato dimanāte, Au-
 ster verò pro charitate: cum ecclesia ait:
 Surge Aquilo, & veni Auster. Hoc est,
 fuge, & abi celeriter ô glacies animi, &
 propera tu feruor diuini amoris.

¶ *Et de principibus eius præualebit super
 eum.* Id est, & vnus ex præcipuis posteris
 Ptolemæi filij Lagi eundem patrem suū
 potestate, dominatu, & amplitudine su-
 perabit. Huic expositioni fauet versio
 Theodotionis, cuius hæc sunt verba: Et
 vnus principū ei^o præualebit super eum.
 Hic fuit Ptolemæus Philadelphus filius
 eius, qui Aegyptum illustravit, & ad in-
 gentem amplitudinem perduxit. Hic
 accersuit septuaginta interpretes, qui
 sanctam scripturam ex lingua Hebrai-
 ca in Græcam transtulerunt. Ita hoc
 Aristæas illius temporis historicus in li-
 bro ad Philocratem, Philo Iudæus in
 libro de vita Mosis, Iosephus libro duo-
 decimo antiquitatum, Epiphanius Sa-
 lamine^o episcopus in libro de ponderi-
 bus & mensuris, Iustinus martyr in ad-
 monitorio aduersus gentes, Eusebius
 Cæsariensis in libro octauo præparatio-
 nis euangelicæ, Ireneus libro tertio,
 Hieronymus multis in locis, Rufinus,
 Philastrius, & alij memoriæ prodide-
 runt. Possunt etiam hæc angeli verba
 ita explanari. Et quidam de principi-
 bus eius, subaudi Alexandri, nempe
 Antiochus rex Syriæ præualebit super
 eum, subaudi, regem Aegypti. Sen-
 sus est, Antiochus rex Syriæ ac Baby-
 loniæ vnus ex principibus Alexādrī ma-
 gno potietur imperio: & regem Aegy-
 pti

Cant. 4.

Theod.

Aristæas
 Philo.
 Ioseph.
 Epipha.
 Iustinus

Eusebi.

Ireneus.

Hieron.
 Rufinus
 Philast.

pti superabit . Incipit indicare bella inter reges Syriae & Aegypti : quòd Iudaea sita sit inter has duas prouincias, quæ modò ab vna, modò ab altera opprimebatur . De Asia autem & Græcia non loquitur, quia regiones illæ Iudæis minimè infestæ ac molestæ erant. Præcipuum enim Danielis desiderium erat scire, quæ populo suo Israëlítico erant ventura . Vt autem possis caput hoc planius & distinctius intelligere, operepretium esse duxi nomina regū Aegypti & Syriae sibi succedentium, quorum hîc fit mentio, literis mandare. Mortuo Alexádromo magno obtinuit Aegyptum Ptolemæus filius Lagi, cui successit Ptolemæus Philadelphus, post què regnauit Ptolemæus Euergetes, post illum Ptolemæus Philopator, qui ab alijs Philopater vocatur: cui successit Ptolemæus Epiphanes, post quem tenuit regni gubernaculum Ptolemæus Philometor . Reges Syriae fuerunt hi, ordine seruato : Seleuchus, Antiochus Soter, Antiochus Theos, Seleuchus Callinicus, quem alij Galericum vocant, Seleuchus Cæraunus, Antiochus magnus, Seleuchus Philopator, Antiochus Epiphanes, quem alij vocant illustrem, nam Epiphanes Græcè idem est Latine quod illustris.

¶ *Et post finem annorum fœderabuntur.* Hoc est, post multos annos Ptolemæus Philadelphus rex Aegypti, & Antiochus Theos rex Syriae fœdere coniungentur. Nam post multa bella pacem tandem inter se placidissimam conciliarunt. Nam Beronica filia Ptolemæi regis Aegypti nupsit Antiocho regi Syriae, fœdusque fecit inter patrem & virum.

¶ *Et non obtinebit fortitudinem brachij, nec*

stabit semen eius. Hoc est, Beronica filia regis Aegypti non præualebit, nec filius eius ex Antiocho rege Syriae adibit regni hæreditatem. Huius rei causa hæc fuit . Antiochus ille vocatus Theos habuerat alteram vxorem nomine Laodicem, quam repudiauerat : & filium quendam ex ea nomine Seleuchum Callinicum . Sed postea victus eius amore eam recepit, & in pristinam dignitatem restituit. At illa perpendens viri inconstantiam, eum occidit veneno, & Beronica, eiusque filio, & famulis perniciem parauit . Eam ob causam filius huius impia Laodicis nomine Seleuchus Callinicus successit patri suo, & totius reipublicæ clauum tractauit. Hoc narrat Iustinus historicus libro vigesimo septimo, & Sabellicus septimo Enneadis quartæ, libro etiam nono. Ideo ait hoc loco angelus Danieli : Et tradetur ipsa : subauditur Beronica : hoc est, per insidias interficietur : & famuli, qui eam ad Syriam adduxerant : & qui confortabat eam in temporibus, hoc est vir eius, qui toto tempore matrimonij per fugium ei & solatium præbebat.

¶ *Stabit de germine radicum eius plantatio.* Hoc est, erit ex radice Ptolemæi Philadelphii filius vocatus Ptolemæus Euergetes, Beronica reginae Syriae per insidias interfectæ frater . Hic regnum Aegypti obtinuit post patrem, & paratis copijs insignem à se iniuriam propulsaturus ingressus est in Syriam, quam profligauit, eiusque regem Seleuchum, quem eius mater Laodice interfecto viro suo constituerat in regno, vicit, copias eius fudit, & prælijs secundis vtens victoriam admirabilem reportauit. Ac